

Friendsrapporten 2021

Produktion: Maria Loodberg och Naod Abera, Friends

Grafisk form: Paola Lindahl Voigt, Friends

Foto: Jennifer Söderlund, Friends: s. 6-7, 10-11, 29, 46

Johanna Åkerberg Kassel: s. 13, 14-15, 19, 20-21, 25, 37

Illustration: Identity Works

Ansvarig utgivare: Maja Frankel, Friends

Tryck: Holmbergs AB

www.friends.se

info@friends.se

Facebook: StiftelsenFriends

Instagram: stiftelsenfriends

Linkedin:Stiftelsen Friends

Innehåll

Ordlista 4

Om årets rapport 5

Förord 6

Resultat i korthet 8

Barns röster 10

Noahs berättelse 11

Kränkningar och mobbning 12

Elever som utsätts för trakasserier 22

Rasism och rasistisk mobbning 26

Sexuella trakasserier 32

Utsatthet på nätet 34

Barns trygghet - vuxenvärldens
ansvar 40

Friends rådgivning 46

Friends arbete och uppdrag 47

Noter 48

Ordlista

Kränkning beskrivs i Friends enkäter som en handling som gör att personen som blir utsatt känner sig ledsen, sårad och mindre värd.

Kränkande behandling är ett begrepp som används i skollagen och innebär ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet utan att ha samband med någon av diskrimineringsgrunderna.

Mobbning är när någon blivit utsatt för kränkningar och/eller trakasserier av en eller flera personer vid flera olika tillfällen. Den som är utsatt för mobbning kan uppleva sig i underläge och ha svårt att försvara sig. Friends använder sig av mobbningsbegreppet som komplement till övriga begrepp i denna ordlista, eftersom det synliggör systematiska kränkningar, som ofta ställer krav på andra typer av åtgärder än vid enskilda kränkningssinciderter.

Trakasserier är när någon blir kränkt utifrån någon av de sju diskrimineringsgrunderna*. Det räcker med en händelse för att någon ska göra sig skyldig till trakasserier**.

Diskriminering är när en elev behandlas sämre eller missgynnas av skolan som institution och det har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna*. Om en elev däremot utsätter en annan elev för kränkningar kopplat till diskrimineringsgrunderna kallas detta för trakasserier.

Sexuella trakasserier är ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet. Exempel på sexuella trakasserier kan vara kommentarer, visslingar, blickar, meddelanden, tafsningar eller rykten som handlar om sex eller den utsattes kropp och känns obehagliga eller är oönskade/ovälkomna för personen som är utsatt**.

Normer är osynliga regler som skapas utifrån föreställningar om vad som är " normalt " och vad som är avvikande. Normer finns överallt och de talar om för oss hur vi ska tycka, se ut och vara i olika sammanhang.

**de sju diskrimineringsgrunderna enligt diskrimineringslagen är: kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.*

***definitionerna av diskriminering, trakasserier och sexuella trakasserier utgår från diskrimineringslagen.*

Om årets rapport

Varje år kartlägger Friends tryggheten på skolor runt om i landet. I denna rapport sammanställer vi data från årets kartläggning, där totalt 20 920 barn och unga, under tidsperioden 1 augusti 2020 till 1 juni 2021, svarat på frågor om tryggheten på skolan, samt förekomsten av mobbning och kränkningar. 9 491 elever i årskurs F-3, 7 558 elever i årskurs 3-6 och 3 871 elever i årskurs 6-9 har svarat på enkäten. Personalenkäten har besvarats av 2 128 anställda. Av dessa är 1 381 pedagoger, 80 skolledare, 279 annan skolpersonal och 388 fritidspersonal. **

I årets rapport har vi därtill valt att analysera ett utökat urval av svaren från elevenkäter för årskurs 3-9, från tidsperioden 1 januari 2020 till 1 juni 2021, baserat på de elever som svarat att de utsatts för kränkningar relaterade till diskrimineringsgrunderna etnisk tillhörighet och religion.

Kartläggningen utgår från rådande lagstiftning och behandlar ämnen såsom kränkningar, trakasserier, diskriminering och mobbning samt trivsel, trygghet och kännedom eller delaktighet i likabehandlingsarbetet på skolan. Insamlingen har genomförts via webbaserade och åldersanpassade enkäter. Samtliga respondenter är anonyma. Enkäternas årskurser överlappar varandra för att passa skolor som är organiserade på olika sätt. Eleverna förekommer dock enbart i en av indelningarna (F-3, 3-6 eller 6-9). Då det finns skolor som har utfört enkäterna upprepade gånger under tidsperioden, förekommer ett fåtal elever mer än en gång i statistiken.

Citaten i rapporten är ett urval av respondenternas fritextsvar. Friends har inte genomfört insatser på alla medverkande skolor, men samtliga har valt att kartlägga tryggheten på skolan med hjälp av Friends.

Definitioner

Enkäterna är åldersanpassade och definitioner och frågor kan därmed skilja sig åt mellan de olika enkäterna. För årskurs 3-9 definieras en kränkning som att någon sagt eller gjort något som fått en att känna sig ledsen, sårad och mindre värd. I enkäten för årskurs F-3 ställer vi frågan *"Har någon elev/vuxen i skolan gjort något dumt mot dig så att du blev ledsen?"*. Frågan om utsatthet för mobbning ställs i enkäterna för 3-6 samt 6-9. Mobbning beskrivs i samtliga enkäter som när någon blivit utsatt för kränkningar av en eller flera elever vid flera olika tillfällen, samt att den utsatte känner att hen är i underläge eller har svårt att försvara sig.

Om kön

I enkäterna frågar vi om deltagarnas kön och könsidentitet. Avsikten med detta är att mäta om det finns några skillnader i upplevelser och utsatthet utifrån kön. Könsidentitet omfattar dels en persons mentala eller självupplevda könsidentitet, dels hur någon uttrycker det som kan kallas personens sociala kön, till exempel genom kläder, kroppsspråk, smink eller frisyr. Svartalternativen *tjej, kille, annat alternativ, osäker* samt *vill ej svara* baseras på RFSL:s rekommendationer. I enkäten för F-3 används dock bara fyra svartalternativ: *flicka, pojke, varken flicka eller pojke* samt *jag vet inte*. Att denna rapport endast redovisar skillnader mellan hur flickor/tjejer och pojkar/killar har svarat beror på att de som valt andra alternativ på frågan om könsidentitet är för få för att utgöra ett pålitligt statistiskt underlag.

Våga ta snacket!

I årets Friendsrapport kommer vi bland annat att beröra den rasism och rasistiska mobbning som förekommer på många sätt i barns och ungas vardag. Av lagens sju diskrimineringsgrunder är etnicitet den vanligaste orsaken till trakasserier i skolan. Mobbning, diskriminering, utfrysning och till och med fysiskt våld med rasistiska drag är vanliga inslag dagligen för många barn.

Vi på Friends får ofta höra skolpersonal berätta att de inte upplever att de har verktygen och kunskapen att hantera rasism. Låg kunskap om hur det uppstår och upprätthålls gör det svårt att se och arbeta både förebyggande och åtgärdande.

Många barn berättar för oss att när de anförtro sig till en vuxen får de svaret "hen skämtade bara" eller "bry dig inte om det". Att inte kalla rasism för vad det är eller validera barnets upplevelse kan leda till att barnet väljer att inte berätta nästa gång och att vuxenvärlden sviker i sitt uppdrag att alltid agera.

Upplevelser av rasism och rasistisk mobbning kan på ett bestående sätt prägla barn och ungas känsla av identitet. Att bli utsatt för rasism är ofta en traumatisk upplevelse som kan komma att påverka hälsa och välmående på lång sikt visar forskningen. Att tala med någon om sin upplevelse är viktigt för barn och ungas utveckling och känsla av trygghet. Men hur bra är vi vuxna på att lyssna och förstå?

Rädslan att såra eller säga fel står ofta i vägen för att agera. Rasism och rasistisk mobbning är ett av de problem i samhället som berör alla. Att få slut på rasism bland barn och unga kräver krafttag från hela samhället. Men det börjar med att var och en erkänner dess existens och skaffar den kunskap som behövs för att agera.

På Friends arbetar vi outtröttligt med att skapa en större förståelse för vad rasism och rasistisk mobbning är och hur det kan ta sig uttryck i en skolmiljö. Vi måste alltid påminna oss själva om att det är vuxnas ansvar att stoppa mobbning och rasism. Inte för att barn och unga är vår framtid utan för att de är här och nu och har rätt till ett bra liv - idag.

Maja Frankel

Generalsekreterare Stiftelsen Friends

Resultat i korthet

Mobbning

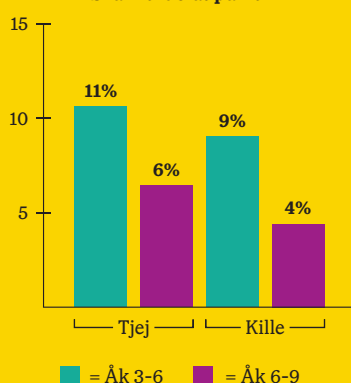
Upplever du att du har blivit mobbad av andra elever under det senaste året?

(Av alla som svarat på enkäten)

Svar: Ja

Åk 3-6 **10%** Åk 6-9 **5%**

Svar fördelat på kön

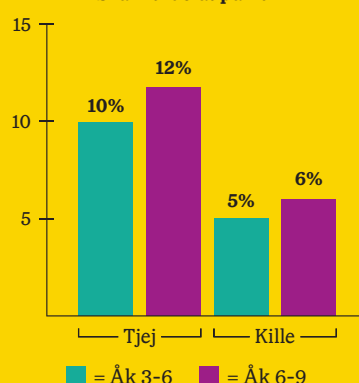
Sexuella trakasserier

Har du blivit utsatt för sexuella trakasserier av någon elev på skolan under det senaste året?

Svar: Ja

Åk 3-6 **8%** Åk 6-9 **10%**

Svar fördelat på kön

Skolornas otryggaste platser

Åk 3-6

23%
Toaletter

17%
Omklädningsrum

6%
Skolgården

Åk 6-9

15%
Toaletter

12%
Omklädningsrum

9%
Korridorer

Vanligaste grunderna för trakasserier

Åk 3-6

22%
Etnicitet

20%
Vem du blir kär i

15%
Att du är kille eller tjej

Åk 6-9

16%
Etnicitet

14%
Kön

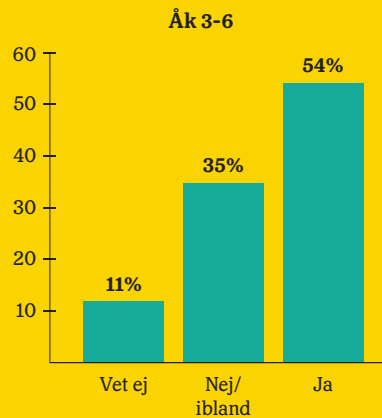
12%
Könsöverskridande identitet/uttryck

Förtroende för vuxna

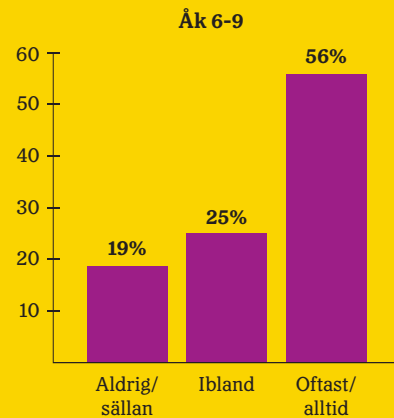
Har du berättat för någon att du blivit kränkt/mobbad?
Svar: Nej jag har inte berättat för någon

Åk 3-6
16%
Åk 6-9
24%

Tycker du att de vuxna på skolan säger till när de märker/får veta att en elev behandlas illa?

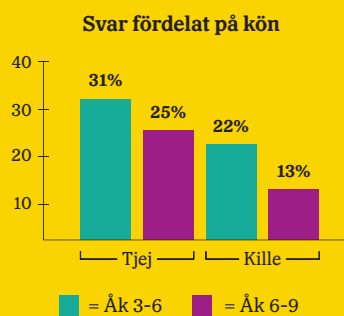

Upplever du att personalen på skolan agerar när de märker/får veta att elever blir illa behandlade/kränkta?

Kränkningar

Åk 3-6
27%
Åk 6-9
19%
har blivit utsatta för kränkningar av en annan elev

Trygghet

Åk 3-6
20%
Åk 6-9
15%
känner sig ibland, sällan eller aldrig trygga när de är i skolan

Åk 3-6
33%
Åk 6-9
15%
svarar att de ibland, oftast eller alltid känner sig oroliga för att bli illa behandlade i skolan

Ensamhet

Åk F-3
25%
svarar att de är oroliga för att bli ensamma på rasten

Åk 3-6
28%
svarar att de känner sig ensamma i skolan

Åk 6-9
16%
svarar att de känner sig ensamma i skolan

Barns röster

Medlemmar i Friends barn- och ungdomsråd 2021

Elin Abellsson

Ronja Dahlén

Philip Brandt

Isabelle Graveleij

Amalia Mowafy

Annie Hansson

Nadine Hultman

Jennifer Ottestig

Friends barn- och ungdomsråd

Som barnrättsorganisation är det viktigt för Friends att ett barnperspektiv genomsyrar all verksamhet. Därför fyller Friends barn- och ungdomsråd en betydelsefull roll som rådgivare och experter. Genom sin kunskap och sina erfarenheter utvecklar de Friends verksamhet. Deltagarna är olika gamla, kommer från olika delar av Sverige och har olika bakgrund. Men de har en sak gemensamt: de har valt att stå upp mot mobbning.

Vad gör Friends barn- och ungdomsråd?

Friends har sedan hösten 2014 ett barn- och ungdomsråd. Rådets medlemmar är ett tiotal barn och ungdomar som träffas cirka 10 gånger per år. Mellan träffarna ställer representanterna bland annat upp i media, ger feedback på frågor från Friends och skriver delar i Friendsrapporten.

Syftet med rådet är att ge barn och unga en röst i mobbningsfrågan, men också att Friends med hjälp av medlemmarnas tankar och synpunkter ska bli än mer tillgängliga och relevanta i kampen mot mobbning.

Föräldrarna i klassen tyckte jag hade fel hudfärg!

Varje år väljer vi att lyfta berättelser från vårt Barn- och ungdomsråd. Som barn ska vardagen vara fylld av lek, skratt och vänskap. Men för många är verkligheten något helt annat. Nu berättar Noah Mensah om sin upplevelse under skoltiden.

Noah Mensah

Var femte skolelev av de som har uppgett att de är utsatta för kränkningar i årets rapport i årskurs 3–6 uppger att etnicitet är den vanligaste formen av trakasserier i skolan. Bakom varje siffra finns historier som vi inte får blunda för. Vi på organisationen Friends arbetar för en värld där inget barn ska utsättas för mobbning. Berättelsen om Noah nedan visar tydligt varför Friends arbete verkligen behövs.

När Noah var 8 år flyttade hans familj till en ny stad och han började i en klass där han inte kände någon. En av dom första sakerna som hände var bland annat att ett föräldrapar till en tjej i klassen inte ville ha honom i samma klass som sin dotter. Noah hade fel hudfärg enligt föräldrarna.

För elever som känner sig utsatta för diskriminering och trakasserier är det viktigt att få tydlig bekräftelse på att skolan inte accepterar sådana uttryck. Kränkningar och mobbning kan drabba vem som helst. Många studier visar dock att vissa grupper är mer utsatta än andra.

– Jag fick också höra en mängd rasistiska kommentarer från eleverna i skolan. Jag kallades för N-ordet och apa. Ingen av lärarna eller dom andra eleverna som såg på gjorde någonting. Alla dessa kommentarer sätter sina spår i mig och det har jag märkt nu när jag blivit lite äldre.

Noah har under delar av sin skoltid tvingats stå ut med rasistiska kommentarer och han önskar att fler våga säga ifrån. Enkätsvaren i Friendsrapporten visar även där på en hård jargong i skolan och många av de elever och lärare som Friends möter upplever att

trakasserier och kränkande jargonger blivit en naturlig del av vardagen.

Den smärtsamma vardagen och ständiga trakasserierna vände när Noah och hans familj flyttade till Stockholm efter några år. I hans nya klass blev han inte längre utsatt för rasistisk mobbning. Nu går han första året på gymnasiet och under hösten har de haft flera lektioner dedikerade till att prata om Black Lives Matter-rörelsen och rasismens historia.

– Det kändes jättebra, det var kul. Det var skönt att se att de flesta i klassen höll med om det som sades om att behandlas olika beroende på hudfärg. Jag tycker att det är ett ämne som fler skolor behöver uppmärksamma tidigt i grundskolan.

”Jag kände att det inte fanns någon plats för min hudfärg i klassrummet.”

När en grupp visar att vi tycker att ett problem är väldigt viktigt att prata om då kommer fler känna sig stärkta att prata om det. Det handlar om att vuxenvärlden måste kunna prata om strukturella problem. Friends jobbar dagligen i skolor, förskolor och idrottsföreningar runtom i landet för att utbilda både elever och lärare om mobbning.

Skillnaderna mellan elevernas och personalens bild i årets rapport är en indikation på att mer resurser behövs för att kartlägga elevernas trygghet i skolan. Många kränkningar har normaliserats och kunskapen och medvetenheten om de olika diskrimineringsgrunderna behöver bli bättre.

Kränkningar och mobbning

Utsatthet för kränkningar, mobbning, trakasserier och andra typer av våld är ett samhällsproblem som drabbar folkhälsan. Barn utsätts i skolan, på fritiden och på nätet i större omfattning än tidigare. För vissa elever pågår utsattheten i flera år, något som kan få förödande konsekvenser för den fysiska och psykiska hälsan. Det är av yttersta vikt att uppmärksamma och stötta dessa barn, samt ge utrymme för ett främjande och förebyggande arbete mot kränkningar och mobbning.

Kränkningar mellan elever

I kartläggningen svarar en fjärdedel av eleverna i mellan- och högstadiet att de har blivit utsatta för kränkningar det senaste året. Av eleverna i årskurs F-3 svarar 53 procent ja på frågan *Har någon elev gjort något dumt mot dig så att du blev ledsen?*. Att andelen som svarat ja är så hög i de yngre åldrarna kan bland annat förklaras av frågans formulering, samt att de yngsta eleverna har ett annat sätt än äldre elever att se på händelser i skolan. Förtroendet för vuxna är dessutom större i de yngre åldrarna, vilket ofta medför att de yngre eleverna är mer benägna att berätta om olika negativa förhållanden.

”Ja, jag blev mobbad för att jag är bisexuell och vilken klädstil jag hade.”

– Elev 3-6

Det är alltid viktigt att titta på skillnader i livsvillkor. Ett sätt att analysera dessa är att titta på skillnader mellan flickor och pojkar, samt olika åldrar (årskurser). Vi kan till exempel se att utsattheten generellt är högre bland flickor än för pojkar. Vi kan också se att antalet elever som rapporterar utsatthet sjunker med åldern. Genom att identifiera och förstå skillnader på gruppnivå kan vi också utforma våra insatser för att passa de olika behoven och förutsättningarna bättre. För den som arbetar med den enskilda individen är det dock viktigt att alltid utgå ifrån den personen man har framför sig, samt att se, lyssna och försöka förstå.

”Många killar skämtar hela tiden om saker som kan vara väldigt personliga och känsliga. Många går ofta över gränsen och lägger rasistiska eller sexistiska kommentarer.”

– Elev 6-9

Av eleverna på mellanstadiet svarar 33 procent, och av eleverna på högstadiet 15 procent, att de ibland, oftast eller alltid känner sig oroliga för att bli illa behandlade i skolan. Sammanlagt 27 procent av eleverna i mellan- och högstadiet går alltså till skolan med en oro för att bli utsatt – en oro som påverkar både elevernas mående och prestation i skolan.

Åk 3-6

33%

svarar att de ibland, oftast eller alltid känner sig oroliga för att bli illa behandlade i skolan.

Åk 6-9

15%

svarar att de ibland, oftast eller alltid känner sig oroliga för att bli illa behandlade i skolan.

Åk F-3

53%

svarar att en annan elev sagt eller gjort
något så att hen blivit ledsen.

Åk 3-6

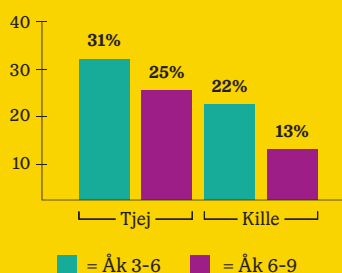
27%

har blivit utsatta för kränkningar
av en annan elev.

Åk 6-9

19%

Svar fördelat på kön

Hur gick det till när du blev kränkt?

(Bas: Har du blivit utsatt för kränkningar
av någon elev/elever det senaste året?

Flervalsfråga)

Åk 3-6

77%

Någon har sagt fula ord eller
kallat dig för något du blev
ledsen av

43%

Du har blivit lämnad ensam,
känt dig utanför, eller fått
elaka blickar/miner

27%

Någon har slagit, tafsat eller
sparkat på dig

22%

Du har fått elaka sms, mms
eller någon har varit taskig
mot dig på nätet

På vilket sätt har du kränkts?

(Bas: Har du blivit utsatt för kränkningar
av någon elev/elever det senaste året?

Flervalsfråga)

Åk 6-9

73%

Verbalt
(hot, elaka ord,
rykten m.m.)

48%

Psykiskt/Socialt
(utfrysning, ignorerad,
blickar, miner m.m.)

29%

Via nätet och/eller
mobiltelefonen

21%

Fysiskt (sparkar, slag,
tafsningar m.m.)

Mobbning

Mobbning definieras som när någon blivit utsatt för kränkningar och/eller trakasserier av en eller flera personer vid flera olika tillfällen. Mobbningsbegreppet beskriver också en systematik bakom kränkningarna. Den som är utsatt för mobbning kan uppleva sig vara i underläge och ha svårt att försvara sig.

Mobbning är ett oönskat aggressivt beteende, som innefattar en observerbar eller upplevd maktobalans mellan barn i ett visst sammanhang och med koppling till ojämlikheter eller diskriminerande förhållanden i samhället i stort. Vidare är mobbning ett gruppfenomen där det utgör ett funktionellt beteende som ger några barn högre social status än andra¹.

Ofta utgör mobbning en kombination av olika typer av kränkningar, verbala, fysiska och psykiska. Kränkande behandling och diskriminering, såsom sexuella trakasserier och trakasserier, är juridiska begrepp medan mobbning är ett begrepp som inte finns i svensk lagstiftning. Begreppet mobbning förekommer däremot i både internationell och svensk forskning, i barnkonventionen och bland både svenska och internationella myndigheter och organisationer. Mobbning är alltså inte ett begrepp som används i skollagen. Begreppet kan dock användas om ett barn eller en elev blir utsatt för kränkande behandling, trakasserier eller sexuella trakasserier vid upprepade tillfällen².

Mobbning är en form av våld

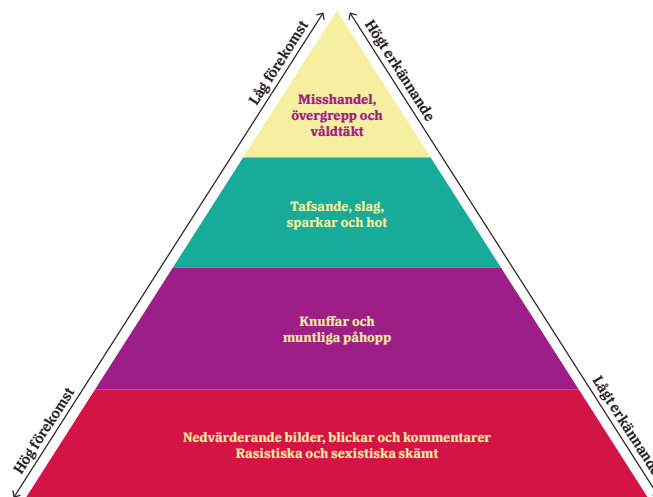
Våld förekommer inte bara i fysisk form – våld kan också vara psykiskt eller sexuellt. Det är alltså inte bara slag och sparkar vi pratar om när vi använder begreppet, utan även handlingar som exempelvis elaka eller sexistiska skämt, kommentarer, nedvärderande blickar, kränkande bilder och hot. Vi behöver hålla denna breda syn på våld för att förstå hur kränkningar hänger ihop med våld. Psykiska eller verbala kränkningar hör ofta till lindrigt våld, medan det fysiska våldet, så som misshandel och våldtäkt definieras som grövre våld.

Mobbning är en form av verbalt, fysiskt eller psykiskt våld, som är systematiskt. Ordet mobbning synliggör att det finns ett mönster i de kränkningar som barnet utsätts för. Det är viktigt att kalla en serie av kränkningar för mobbning, eftersom det är särskilt allvarligt för den som blir utsatt när kränkningar upprepas över tid.

Att endast kalla en serie kränkningar för mobbning och inte se till varje enskild händelse innebär dock att vi bortser från de bakomliggande orsakerna till att mobbning faktiskt uppstår.

Varje enskild kränkning, eller situation där ett barn utsätts för verbalt eller fysiskt våld, behöver omedelbart åtgärdas. För att förebygga att kränkningar och mobbning inte uppstår igen är det viktigt att analysera vilka de bakomliggande orsakerna var till att händelsen kunde uppstå och vidta åtgärder för att förhindra återfall.

För att förstå hur lindrigt och grovt våld hänger ihop används ofta en modell som kallas för våldspyramiden (se ovan). Denna modell beskriver förenklat hur olika former av våld skapas och reproduceras i alla delar av samhället.

Högst upp i pyramiden finner vi det grova våldet, som inte händer så ofta, men som nästan alla betraktar som våld. Exempel på grovt våld är misshandel, övergrepp och våldtäkt.

Längst ner i pyramiden finner vi det lindriga

våldet – det som händer ofta, men som inte alla tänker på som våld. Vi ser inte likadant på lindrigt våld, såsom nedvärderande bilder, blickar eller oönskade skämt, som vi ser på grovt våld. Förklaringen till detta ligger delvis i att vi inte anser det vara en form av våld och att kunskapen om begreppet är låg. Börjar vi däremot prata om dessa handlingar som våld blir det tydligare att se de bakomliggande strukturerna och kopplingen mellan kränkningar och grovt våld.

En person som är utsatt för lindrigt våld befinner sig i den nedre delen av våldspyramiden. Om ingen säger ifrån och därmed låter beteenden fortsätta, riskerar personen att klättra högre upp i pyramiden. Våldspyramiden visar på ett tydligt sätt på vikten av att arbeta förebyggande och på att alltid agera vid förekomst av lindrigt våld.

Förekomst av mobbning

I årets kartläggning anger 10 procent av eleverna i årskurs 3-6 att de blivit mobbade av andra elever, där vi kan se en viss skillnad mellan flickor (11 procent) och pojkar (9 procent). Motsvarande siffra för årskurs 6-9 är 5 procent. Även här ser vi en skillnad mellan tjejer (6 procent) och killar (4 procent).

Friends enkäter mäter tryggheten på de skolor vi på olika sätt samarbetar med. Ett flertal av dessa skolor har ett längre, och i många fall pågående, samarbete med Friends, vilket medför att det har utförts diverse insatser på skolan när kartläggningen utförts. I flera av skolorna har samarbetet pågått över flera år. Detta kan, tillsammans med andra genomförda insatser vi vet är viktiga komponenter för att minska mobbning, vara en del av förklaringen till varför statistiken över antalet elever som upplever att de blivit utsatta för mobbning det senaste året inte följer den trend som bland annat SCB påvisat i sin rapport från 2019³.

”Dom brukar kalla en tjej i klassen för hund och säger otrevliga ord som t.ex. att hon är en idiot eller också kallar dom henne för massa olika djur och hon gillar inte det.”

– Elev 3-6

Mobbning är ett utbrett samhällsproblem både i Sverige och världen. Under perioden 2002 till 2006 kunde vi se att förekomsten av mobbning i Sverige var förhållandevis stabil. Från 2009–2010 har dock förekomsten av mobbning mellan barn och unga gradvis ökat. Efter 2014–2015 rapporterar allt fler barn att de är utsatta för mobbning i skolan eller på nätet, i tre av varandra oberoende undersökningar utförda av statliga myndigheter⁴. Enligt SCB svarade 12,6 procent att de blivit mobbade 2014, jämfört med 19,4 procent 2018. 11-åriga barn rapporterar de högsta nivåerna av mobbning i skolan⁵.

Försämringen för flickor i alla undersökta åldersgrupper har varit signifikant sedan 2010⁶. Däremot har situationen för pojkar i åldern 13-15 förbättrats mellan 2006 och 2014. Efter 2014 rapporterar dock pojkar i alla undersökta åldersgrupper en försämrad situation. Både 11-åriga flickor och pojkar rapporterar de högsta nivåerna av mobbning, 24 respektive 20 procent.

Även när det kommer till mobbning på nätet kan vi se en negativ trend i förekomsten av mobbning. Statens medieråd, som tillhandahåller dagens bästa tillgängliga trenddata för nätmobbning i Sverige mellan 2016 och 2018, menar att situationen har försämrats för alla åldersgrupper. Den mest negativa trenden ser vi för barn i åldersgrupperna 13-16 år. 2016 kunde vi se att 16 procent av barnen rapporterar utsatthet för nätmobbning. Under 2018 rapporterade 24 procent utsatthet för nätmobbning⁷. Baserat på undersökningen Skolbarns hälsovanor med data från 45 länder är flickor i Sverige mycket mer utsatta för mobbning på nätet, jämfört med barn i Europa. Exempelvis rapporterar 23 procent av 13-åriga flickor i Sverige utsatthet för nätmobbning, i jämförelse med 15 procent av jämnåriga flickor från Europa eller Kanada⁸.

”Hoppas du dör, jag skulle bli glad om du dog.”

– Elev 3-6

**”Jag har blivit slagen
med bollträ på ryggen
och tappade andan och
höll på att spy och så har
jag blivit slagen och
biten i armen.”**

– Elev 3-6

Mobbningens konsekvenser

Erfarenheter av mobbning är starkt relaterade till ohälsa generellt. I en systematisk meta-analys från 2017 drar Moore et al. slutsatsen att det finns övertygande bevis för ett orsakssamband mellan utsatthet för mobbning och allvarliga hälsokonsekvenser. Dessa visar sig i form av ångest, depression, psykisk ohälsa och generell ohälsa, självskadebeteenden, samt suicidtankar och suicidförsök⁹. Suicid (själv mord) är fortfarande den vanligaste dödsorsaken bland unga personer mellan 15-24 år¹⁰. Generellt har självmordstalen minskat i Sverige, men bland unga sker en viss ökning sedan 2016¹¹. Mobbning är allvarlig riskfaktor för suicid bland unga. Även om inte det värsta tänkbara händer får mobbning stora och långvariga konsekvenser för barn som utsätts. Det finns därtill indikationer på att utsatthet för mobbning medför ökad användning av hälsovård bland flickor, lägre studieresultat, social isolering, ensamhet, psykosomatiska symptom, samt problem med övervikt och fetma¹². Barn som är utsatta under en längre tid upplever dessutom en lägre känsla av sammanhang och meningsfullhet och löper större risk att hamna i långvarigt utanförskap¹³.

Även barn som utsätter andra för mobbning löper ökade risker för psykisk ohälsa, svårigheter med social anpassning, kriminalitet, relationsproblem, missbruk senare i livet samt våld i olika former såsom våld i nära relationer. Forskning visar också att människor inte behöver vara direkt inblandade i mobbning för att påverkas¹⁴. De som står vid sidan av, åskådarna, riskerar också att drabbas av psykisk ohälsa som en konsekvens av det man har varit med om och bevittnat. Sammantaget kan detta leda till begränsningar i barns möjligheter att uppnå sin fulla potential. Därtill är mobbning ett hinder för barns grundläggande rätt till utbildning¹⁵.

Destruktiva normer relaterade till maskulinitet och femininitet är en riskfaktor både för mobbning och flera former av sexuellt våld. Unga i jämförelse med äldre och kvinnor i jämförelse med män, upplever i högre grad

diskriminering. UNESCO beskriver ojämlikhet, funktionsvariationer, genus, fattigdom, etnicitet, fysiskt utseende, könsidentitet och sexuell läggning, som grundläggande drivkrafter bakom skolvåld och mobbning¹⁶.

De starka samband som finns mellan våldsutsatthet, psykisk ohälsa och suicid visar att det finns ett behov av att förena det förebyggande arbetet inom dessa områden. Vi ser exempelvis att det finns ett behov av att ta fram forskningsbaserade insatser riktade till barn och unga som förbygger suicid genom att fokusera på mobbning som riskfaktor. Det är av yttersta vikt att kränkningar och mobbning uppmärksammas och åtgärdas omedelbart och att de inblandade barnen får hjälp och stöd att hantera sin utsatthet.

**”Folk kallade mig för hora
och slampa typ varje dag
men de tyckte att de hade
rätt för att jag ’klädde
mig utmanande.”**

– Elev 6-9

Förebyggande arbete mot mobbning

Friends har sin utgångspunkt i en vetenskaplig hållning till varför mobbning och kränkningar uppstår. När ett barn blir utsatt för kränkningar eller mobbning är det flera olika faktorer som samspelar. I arbetet mot mobbning finns det därför många fördelar med att inte låsa sig vid endast en förklaringsmodell, utan att i stället analysera hur och varför kränkningar uppstår, utifrån flera nivåer. Vi behöver därmed titta på situationen utifrån flera olika perspektiv, på individ-, grupp-, organisations- och samhällsnivå, för ett effektivt arbete mot mobbning.

Det finns olika kartläggningsmetoder för att fånga upp situationen på en skola eller förskola. Friends kan dock se brister i analysen av kartläggningen på många skolor. Genom att analysera en situation och skapa förståelse för de bakomliggande orsakerna till att kränkningar eller mobbning uppstår,

får skolan större möjligheter att påverka och förändra skolklimatet. Det kan handla om att analysera tryggheten i en grupp, ledarskapet i organisationen, vilka normer som finns på skolan eller hur samhällets normer tar sig uttryck på skolan.

Ännu en väsentlig del av arbetet för att motverka mobbning är att titta på vilka risk- respektive skyddsfaktorer som finns omkring barn. Riskfaktorer på olika nivåer i en social ekologi skapar uppväxtmiljöer som möjliggör mobbning. Forskningen om risk- och skyddsfaktorer handlar om samband, inte om direkta orsaker. Riskfaktorer ökar risken för att mobbning ska uppstå och har samband med hög förekomst av mobbning. Skyddsfaktorer skyddar mot utsatthet och har samband med låg förekomst av mobbning.

Longitudinella studier som följer individer över tid har visat att det finns en hel del påverkbara skyddsfaktorer som stärker barn och ungas motståndskraft mot mobbningens allvarliga konsekvenser. Samma skyddsfaktorer som skyddar barn mot att bli utsatta för mobbning minskar även psykisk ohälsa. När flera skyddsfaktorer finns närvarande i barn och ungas liv under längre tid, vet vi utifrån forskning att mobbningens hälsokonsekvenser inte blir lika allvarliga¹⁷. Delaktighet, egenmakt och inflytande är troligtvis lika avgörande, för att minska både mobbning och psykisk ohälsa.

”Det är aldrig nån som vill vara med mig på rasterna eller på helgen.”

– Elev 3-6

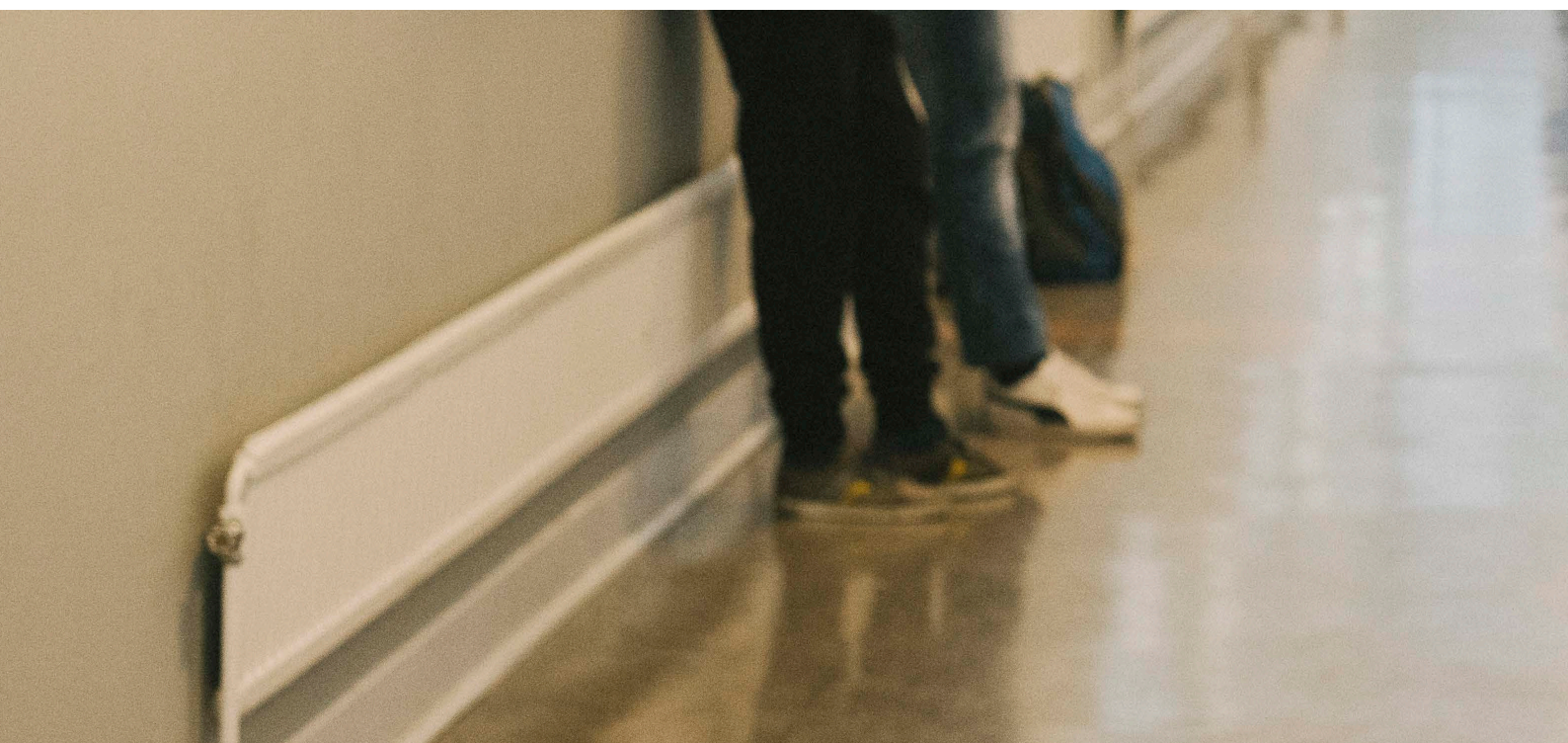
Ofrivillig ensamhet

Att ha vänner och sociala sammanhang är ett grundläggande mänskligt behov. Elever som känner sig ensamma är mycket högre grad utsatta för mobbning, kränkningar och otrygghet än de som inte känner sig ensamma¹⁸. Friends kartläggning visar att elever som känner sig ensamma i högre grad blir utsatta för mobbning och kränkningar och känner sig mer otrygga i skolan. Av eleverna i högstadiet, som i enkäterna svarar att de *alltid* eller *oftast* är ensamma i skolan, uppger 51 procent att de blivit utsatta för kränkningar det senaste året, jämfört med 12 procent av de som uppger att de *aldrig* är ensamma i skolan.

Den ofrivilliga ensamheten kan i många fall också leda till sämre skolresultat. I en studie från Örebro universitet, i samarbete med Friends, har tre olika faktorer granskats: *ogiltig frånvaro, förekomsten av mobbning och*

kränkningar samt *avsaknad av socialt umgänge*. I studien undersöktes hur de tre faktorerna påverkar elevernas prestationer och möjligheter att få godkända betyg. Den faktor som visat sig ha störst negativ inverkan på betygen är avsaknad av ett socialt umgänge på rasterna¹⁹. Elever som uppger att de är ensamma i skolan löper *tre gånger högre risk* att få icke godkända betyg samma år.

Då vi lever i strukturer där det sociala livet är önskvärt och högt värderat kan självbild och självkänsla skadas om man står utanför den sociala normen. För de barn som inte blir tillfrågade eller har någon som längtar efter en i skolan kan känslan av att inte vara önskvärd bli väldigt påtaglig. Förutom att det är ett stort stigma att inte tillhöra den sociala gruppen kan ofrivillig ensamhet för unga lätt bli en dubbelbörda då man gärna inte vill göra föräldrar eller andra närstående oroliga. Att inte känna sig inkluderad, att inte vara självklar i en grupp eller i en klass, att inte bli sedd eller efterfrågad är exkluderande och ett exempel på psykiska kränkningar. Skolan har, enligt såväl läroplan som diskrimineringslagen, som uppdrag att arbeta för att stärka elevers positiva värden och skapa förutsättningar för lika rättigheter och möjligheter.

**”Jag har blivit
lämnad ensam, känt
mig utanför och fått
elaka blickar
och miner.”**

– Elev 3-6

Elever som utsätts för trakasserier

Många elever uppger att de tvingas vänja sig vid olika trakasserier. Normaliseringen av trakasserier medför att elever och vuxna till slut inte agerar för att de är så vanligt förekommande. Detta gör troligen även att mörkertalet är stort när det kommer till rapportering av trakasserier. Friends kartläggning visar på vikten av att skolan agerar tidigt.

Trakasserier och diskriminering

Barnkonventionen är tydlig med att inget barn får diskrimineras eller utsättas för våld eller trakasserier, inklusive sexuella trakasserier. Barn har också rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion. Även diskrimineringslagen lyfter att barn har rätt till en skolgång utan trakasserier och diskriminering. Diskrimineringslagen har tillkommit för att adressera det faktum att vissa grupper systematiskt missgynnas i det svenska samhället och syftar till att motverka bland annat rasism, homofobi, ojämställdhet, sexism och transfobi.

”Det har med att göra att jag är feminist och sånt. De har varit om att jag är kvinna. Och att jag är halv-asiat.”

– Elev 3-6

I Friends kartläggning uppger eleverna att de vanligaste orsakerna till kränkningar är saker som inte tydligt är kopplade till de sju diskrimineringsgrunderna. Dessa rör exempelvis elevers fritidsintressen, klädstil, utseende, ekonomiska status eller konflikter mellan elever. Kränkande behandling är ett begrepp som används i den svenska skollagen och innebär ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet utan att ha samband med någon av diskrimineringsgrunderna.

Vanligaste grunderna för trakasserier

Åk 3–6

22%

Etnicitet

20%

Vem du blir kär i

15%

Att du är kille eller tjej

Åk 6–9

16%

Etnicitet

14%

Kön

12%

Könsöverskridande
identitet/uttryck

”Dom brukar skämta om att vara LGBTQ+ och använda böj som en nedsättning. Jag hatar när det händer. Jag tycker att det är så fel att folk tycker att om man är böj, lesbisk eller något annat sånt är konstigt.”

– Elev 3-6

”Jag tycker inte det är okej att lärarna ignorerar kommentarer om olika etniciteter och raser osv. Vissa säger till eleverna men inte alla och jag tror inte eleven känner sig trygg om läraren hörde kommentaren men inte sa till.”

– Elev 6-9

Trakasserier är ett begrepp i den svenska diskrimineringslagen och innebär att någon blir kränkt utifrån någon av diskrimineringsgrunderna; kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Detta innebär att om kränkningar har en koppling till en eller flera av diskrimineringsgrunderna kallas de för trakasserier.

Både på mellan- och högstadiet kan vi i enkäterna se att de vanligast förekommande trakasserier är kopplade till diskrimineringsgrunden etnicitet. Detta resultat är återkommande i de senaste årens kartläggningar. Denna trend visar vikten av att intensifiera det förebyggande och främjande arbetet mot diskrimineringsgrunden etnicitet.

Även att bli utsatt på grund av sitt kön, könsidentitet eller könsuttryck, samt utifrån vem man blir kär i, är vanligt förekommande i enkätsvar. När det kommer till utsatthet för kränkningar och mobbning visar många

studier att vissa grupper är mer utsatta än andra²⁰. Barn som invandrat²¹, HBTQI-ungdomar²² och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar²³, samt elever som upplever sig ensamma är exempel på grupper som är utsatta i högre grad.

Normalisering av kränkningar

I miljöer där kränkningar och trakasserier, inklusive sexuella trakasserier, ständigt pågår kan dessa beteenden till slut normaliseras. Exempelvis kan sociala strukturer som bildas i en klass reproduceras tillräckligt ofta och över tid upplevas som en naturlig del av vardagen för både elever och vuxna i skolan. Kränkningar, trakasserier och negativa beteenden har då blivit en del av skolkulturen. Denna normalisering av beteenden, samt att elever och vuxna till slut inte agerar för att det är så vanligt, gör troligen också att mörkertalet är stort och att vissa elever inte rapporterar denna typ av kränkning. Det kan även finnas normer, skuld och skam kopplat till utsatthet, vilket gör att elever inte vill eller vågar synliggöra sin utsatthet. Exempelvis sexuella trakasserier bidrar till otrygghet även för de som inte direkt utsätts och medför att elevernas utrymme begränsas. Det är därför av yttersta vikt att skolan tydligt förmedlar till eleverna att man tar dessa beteenden på allvar²⁴.

När negativa beteenden har blivit en del av skolans miljö och vardag kan dessa bli svårare att upptäcka. Att se individerna och vända normaliseringen av kränkningar är även ett sätt att arbeta för att bryta ensamheten hos många barn.

”Människor använder bög som ett skällsord, tycker människor som inte är hetero är konstiga och ibland äckliga, använder n-ordet som typ fan och retar folk för att de inte fattar.”

– Elev 6-9

”Jag är trans så de i min klass säger taskiga saker om det och kallar mig fortfarande hon och mitt gamla namn. Jag är även pansexuell och blir mobbad för att vara gay, eller i deras ord ’bög.’”

– Elev 3-6

”De snackar skit om religioner, speciellt islam, buddhismen och hinduismen. De brukar säga att det är fegt att tro och de brukar skratta åt filmerna vi ser om olika religioner. De brukar skämta om folks kultur, de brukar använda n-ordet och de skämtar om slaveri. Jag tycker vi måste ta upp vad n-ordet betyder och vi måste prata om slaveri och varför man ska sluta vara trög mot andra bara för deras hudfärg och kultur.”

– Elev 3-6

Skolans ansvar

Kränkningar och trakasserier uppstår inte utan anledningar, utan påverkas av vad som händer i samhället. Vuxenvärlden har därför ett stort ansvar när det kommer till att förebygga olika typer av trakasserier, inklusive sexuella trakasserier, både i och utanför skolan. Det är skolans uppgift att hjälpa barn att utvecklas och lära om mänskliga rättigheter. I detta behöver skolan en kunskapshöjning om bland annat diskrimineringsgrunderna och hur trakasserier kan ta sig uttryck. Både förskolor och skolor behöver ha riktlinjer och rutiner i verksamheten för att förhindra trakasserier och sexuella trakasserier. Varje verksamhet ska dessutom följa upp och utvärdera dessa riktlinjer och rutiner. Verksamheten ska också ha rutiner som klargör hur verksamheten ska agera om trakasserier inträffar. Skolan ska enligt läroplanerna gestalta och förmedla värdegrunden. En viktig del av arbetet med att motverka kränkningar och trakasserier är att undersöka vad som möjliggör, respektive hindrar, en verksamhet som främjar allas lika värde²⁵.

**Killarna säger
homofobiska, rasistiska
och sexistiska saker,
oftast inte mot mig, men
det är fortfarande inte ok,
och jag tycker att lärarna
borde ta bättre hand
om det.”**

– Elev 3-6

Normkritik är en pedagogisk metod för att arbeta mot diskriminering, trakasserier och kränkningar, och för en rättvis skola där alla elever har en självklar plats. Ett normkritiskt arbete handlar om att flytta fokus från individer och det som anses bryta mot normer, synliggöra strukturer och ifrågasätta det som anses vara ”normalt”. Personal behöver aktivt arbeta med att inte bekräfta inskränkande normer och fördomar, utan i stället synliggöra, inkludera och utmana normer. I Friends enkäter uttrycker personal att de vill ha mer kunskap kring normkritiskt arbete, samt forum för dessa diskussioner. Det är av stor vikt att personalen får kunskap om hur de ska få syn på kränkningar och agera när de uppstår är stort. De är inte bara skyldiga enligt lag att agera – det handlar även om att främja tillit och förtroendefulla relationer till elever. Vuxna i skolan är bärare av värdegrunden, inte bara i ord utan även i handling.

**”Jag tycker inte det är
okej att lärarna ignorerar
kommentarer om olika
etniciteter och raser osv.
Vissa säger till eleverna
men inte alla och jag tror
inte eleven känner sig
trygg om läraren hörde
kommentaren men
inte sa till.”**

– Elev 6-9

Rasism och rasistisk mobbning

Trakasserier och diskriminering är ett brett samhällsproblem där vissa grupper är mer utsatta än andra. De senaste åren visar Friends kartläggningar att kränkningar kopplade till etnicitet är den vanligaste grunden för trakasserier för barn i både mellan- och högstadiet. Att barn utsätts från ung ålder kan få stora konsekvenser och påverka resultaten i skolan negativt. Vuxenvärlden måste ta ett aktivt grepp om det förebyggande och främjande arbetet mot trakasserier och diskriminering.

Rasism

Rasism innebär att vissa människor eller grupper anses vara mer eller mindre värda på grund av sitt etniska ursprung; utifrån exempelvis hudfärg, kultur, folkgrupp eller religion. Om någon blir utsatt för kränkningar kopplade till diskrimineringsgrunden etnisk tillhörighet eller religion, kallas detta för rasism.

Rasism kan kortfattat sägas vara teorier som utgår från att mänskligheten kan delas in i olika raser, samt att dessa raser har olika egenskaper och värden. Denna så kallade biologiska rasism baseras på att det finns underlägsna och mer överlägsna raser och att människor därmed kan behandlas på olika sätt med hänvisning till ras. Dagens rasism är en social konstruktion som kan ses som en konsekvens av den biologiska rasismen och lever kvar i samhällets alla system.

Rasism måste förstås utifrån flera aspekter, exempelvis som en ideologi, en struktur och en process. Detta är i sin tur relaterat till de sociala ojämlikheter som grundas på biologiska eller kulturella faktorer som ges som attribut åt de som ses eller anses vara "annorlunda"²⁶. I Sverige har ordet "svensk" länge varit synonymt med "vit", vilket har gjort att personer som inte är vita har utesluts från den nationella gemenskapen.

Det systematiska inslaget i rasism och rasistisk mobbning är att det handlar om rasistiska tankar och idéer som reproduceras i kända och vardagliga rutiner och normaliseras. Rasismen bekräftas sedan genom

"Några har varit lite rasistiskt mot mig när jag var 6 år. De har sagt att jag ser ut som bajs bara för min hudfärg."

– Elev 3-6

dels språk och beteende, exempelvis i olika möten, i vardagliga konversationer, filmer, texter, skolböcker, nyhetsrapporter och politiska debatter.

Rasism i skolan bygger ofta på att barn som avviker från rådande normer löper större risk att bli utsatta för mobbning. Bland annat Unesco skriver att:

"Children who are perceived to be 'different' in any way are more at risk of bullying, with physical appearance, not conforming to gender norms, race and nationality being key drivers"²⁷.

Vi kan alltså se att barn som avviker från normen kring vithet utsätts i högre grad för trakasserier än barn som innefattas i normen.

Rasistisk mobbning

Begreppet rasistisk mobbning är förhållandevis nytt i Sverige, men förekommer i större utsträckning i andra delar av världen, där man använder begreppen *racial bullying*, *racist bullying* eller *racially motivated bullying*. Rasistisk mobbning är när någon blir utsatt

”Några säger bara n-ordet rakt ut.”

– Elev 3-6

för mobbning utifrån sin etnicitet, kultur eller religion. Det kan vara att en person förnedras, hånas eller skräms på grund av sin etniska bakgrund, fysiska utseende, religion eller klädsel och att det finns en upprepning och systematik i trakasserierna. Rasistisk mobbning kan sträcka sig från mer eller mindre omedvetna men skadliga kommentarer till avsiktliga fysiska och verbala attacker.

Vi bör hålla isär begreppen rasism och rasistisk mobbning, även om både fenomenen och handlingar i sig i många fall är kopplade till varandra. Båda begreppen innefattar dock systematiken bakom kränkningar och kopplingen till etnicitet eller religion. Det finns en vinst i att använda begreppet rasistisk mobbning även i Sverige, då det på många sätt saknas ett uttryck för just mobbning kopplad till etnicitet, samt att vi ser att mobbning kopplat till etnicitet är så vanligt i samhället.

Konsekvenser av rasism

Rasism och rasistisk mobbning påverkar den enskilde eleven och elevens känsla av att känna tillhörighet i skolan, men också de elever som bevittnar beteendet. Även utsatta elevers familjer påverkas negativt av elevens utsatthet. I skolor där rasistiska kommentarer

normaliseras kan detta även påverka skolklimat och gemenskapen på skolan.

På individnivå kan rasistisk mobbning ha långsiktiga negativa effekter på elevers kognitiva funktioner, fysiska och mentala hälsa – faktorer som påverkar skolnärvaro och möjligheter till utbildning²⁸. Rasism och dess konsekvenser kan leda till kronisk stress bland barn, vilket påverkar förutsättningarna till att leva ett hälsosamt liv²⁹.

Att upprepade gånger utsättas för rasism, i form av bland annat mikroaggressioner, kan ge upphov till olika stressreaktioner. Detta handlar om att ständigt behöva vara på sin vakt och beredd på att bli utsatt eller ifrågasatt. Exempelvis kan man känna oro och otrygghet och uppleva negativa känslor mot sin egen minoritetsgrupp. Ytterst handlar det om en upplevelse av att inte ses som likvärdig. När vi utsätts för långvarig negativ stress ökar risken för en rad sjukdomar. Detta resulterar i ohälsa bland minoritetsgrupper – även kallat minoritetsstress. Minoritetsstress är kroniskt (långvarigt) och något som är ständigt närvarande hos den som är utsatt. Även vardagliga, mer eller mindre subtila negativa händelser, kan bidra till minoritetsstress³⁰.

Rasistisk mobbning och diskriminering i skolan

Det saknas nationella representativa studier om förekomsten av trakasserier kopplade till etnicitet. En större svensk studie har visat att barn med utländsk bakgrund, särskilt från utom-europeiska länder, oftare var isolerade och socialt exkluderade³¹. En nederländsk studie har visat att 42 procent av barn från minoritetsgrupper har utsatts för rasistiska kommentarer³². I en stor amerikansk studie rapporterade 25 procent någon form av utsatthet. Av dessa elever var ungefär hälften utsatta för någon form av identitetsbaserad (bias-based) mobbning, varav 12 procent rapporterade utsatthet relaterat till etnicitet³³.

Friends kartläggningar visar de senaste åren att kränkningar kopplade till etnicitet är den vanligaste grunden för trakasserier för barn i både mellan- och högstadiet. Därför har vi valt att i årets Friendsrapport göra en fördjupad analys av diskriminering kopplad till etnicitet eller religion, baserat på våra elevenkäter för årskurs 3-6 respektive 6-9. Dataunderlaget är, till skillnad från Friendsrapporten i övrigt, hämtat från den 1 januari 2020 till den 1 juni 2021, för att få ett större material om sammanlagt 11 356 elevsvar. I båda elevenkäterna tillfrågas barnen om de har varit utsatta för kränkningar av en annan elev eller elever under det senaste året. De elever som svarat ja på den frågan får svara på vad kränkningarna handlade om och genom en flervalsfråga ange respektive diskrimineringsgrund samt andra skäl.

Kränkningar kopplade till etnicitet eller religion är vanliga i alla åldrar enligt eleverna. Av samtliga elever uppger 4 procent att de utsatts för kränkningar kopplade till etnicitet eller religion. Bland de elever som har angett kön/könsidentitet *Osäker, Vill ej svara* eller *Annat alternativ* har 7 procent uppgett att kränkningen handlade om etnicitet/religion. Bland flickor rapporterar 5 procent en liknande utsatthet, i jämförelse med 3 procent bland pojkar. Erfarenheter av kränkningar med koppling till etnicitet/religion finns bland barn i alla åldrar från årskurs 3 till årskurs 9, där exempelvis 5 procent av

elevsvaren från årskurs 6 rapporterar utsatthet som handlar om etnisk tillhörighet eller religion.

Det framgår även att 47 procent av eleverna som har angett att kränkningarna varit kopplade till etnicitet eller religion har varit mobbade under det senaste året, i jämförelse med 7 procent av de som ej angivit kränkning kopplad till etnicitet eller religion.

Barn som har angett kränkning av andra elever med koppling till etnicitet eller religion är dessutom oftare diskriminerade av vuxna eller personal på skolan. Av eleverna som angett diskrimineringsgrunderna etnicitet eller religion rapporterar fyra gånger fler, 28 procent, kränkning av vuxen/personal under det senaste året, i jämförelse med 7 procent av de som ej angivit etnicitet/religion.

Att barn kränks av vuxna kopplat till en diskrimineringsgrund innebär ett allvarligt missgynnande gentemot eleven, det vill säga diskriminering. Totalt anger 8 procent av eleverna att de kränkts av vuxna och en betydande del av dessa kränkningar är diskriminering.

Mot bakgrund av ovanstående, drar vi slutsatsen att rasistisk mobbning och diskriminering många gånger består av flera överlappande former av utsatthet, det som ibland kallas för multiutsatthet.

Sammantaget förefaller rasistisk mobbning och diskriminering vara förhållandevis vanligt i svenska skolor och drabbar omkring fyra procent av eleverna mellan årskurs 3 och 9. Det motsvarar ungefär samma nivåer som i den tidigare nämnda amerikanska studien³⁴. Eftersom rasism har allvarliga konsekvenser

Många i skolan använder sig av n-ordet när det finns svarta i klassen eller omgivningen. Det är väldigt respektlöst och tas inte allvarligt av vissa lärare.”

– Elev 6-9

är det tyvärr inte heller förvånande att dubbelt så många av de som rapporterat rasistisk mobbning och diskriminering känner sig ensamma, i jämförelse med de som inte utsatts för rasism i skolan. Av de elever som utsatts för rasism i skolan har 48 procent svarat att de känner sig ensamma, i jämförelse med 23 procent av de som inte varit utsatta för rasistisk mobbning eller diskriminering.

Vikten av förtroendefulla relationer

Förtroendefulla relationer mellan skolpersonal och elever är en viktig skyddande faktor mot rasistisk mobbning och diskriminering i skolan. Tyvärr brister vuxnas ansvarstagande enligt eleverna, där totalt endast två av tre elever rapporterar att det finns personal på skolan som eleven kan prata med och få hjälp av. Av de barn som utsatts för rasism i skolan rapporterar 57 procent att det finns vuxna på skolan de kan söka stöd och hjälp hos, i jämförelse med 70 procent för de elever som inte utsatts för rasism i skolan. Nästan var fjärde elev som utsatts för rasistisk mobbning eller diskriminering svarar *nej* på frågan om det finns personal på skolan som kan hjälpa, i jämförelse med var tionde elev bland de som inte varit utsatta för rasism i skolan.

På frågan "Tycker du att de vuxna på skolan säger till när de märker/får veta att en elev behandlas illa?" (årskurs 3-6) och "Upplever du att personalen på skolan agerar när de märker/får veta att elever blir illa behandlade/kränkta?" (årskurs 6-9) är mönstret likartat. Vart fjärde barn, 26 procent, av eleverna som utsatts för rasism i skolan anger att personalen aldrig eller sällan agerar när elever blir illa behandlade eller kränkta, i jämförelse med vart åttonde barn, 12 procent, som inte utsatts för rasism.

I elevenkäten för årskurs 6-9 finns en fråga om elevernas möjlighet till involvering och delaktighet i skolans trygghetsarbete, vilket är en indikator på att skolan har ett fungerande anti-mobbingsarbete i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen. Knappt var femte elev som varit utsatt för rasism i skolan, svarar *ja* på att eleverna får möjlighet till att bli involverade och delaktiga, i jämförelse med

var tredje av de som inte utsatts för rasistisk mobbning och diskriminering. Hälften av de som utsatts för rasism i skolan svarar *nej* på frågan om elever involveras, jämfört med knappt var tredje av de som inte utsatts för rasism.

Sammantaget finns det betydligt mer att önska av skolpersonal, vad gäller tillitsfulla relationer, förmåga att ingripa vid kränkningar, samt organiseringen av skolans trygghetsarbete. Alla vuxna i skolan är, i egenskap av omsorgsgivare för elever, skyldiga att skydda eleverna mot rasistisk mobbning, våld, kränkningar och diskriminering i skolan.

Det förebyggande arbetet

Mobbningsforskning har historiskt sett fokuserat på att försöka urskilja individuella karaktärsdrag som gör någon till mobbare, medan alltmer av den aktuella forskningen om mobbning snarare letar efter strukturer och skolkulturer som möjliggör mobbning. På samma sätt hamnar fokus ofta på individen, när rasism kommer på tal. Huvudfrågan blir: "Vem är rasisten?", där den enskilda personens rasistiska värderingar eller handlingar pekas ut. En väg till förändring är i stället att rikta fokus på de strukturer som möjliggör fenomenet rasism.

Om vårdnadshavare eller personal i skolan får kännedom om att ett barn har sagt rasistiska saker, är det alltså viktigt att fokusera på handlingen som rasistisk. Vi måste separera handlingen från personen. Vuxenvärlden bör närma sig frågan med en ödmjukhet. Vårdnadshavare och vuxna med barn i sin närhet behöver inte tänka på barnet som rasist, utan att det är något rasistiskt som har hänt, vilket vi måste erkänna och sedan prata om.

Det är också angeläget att komma ihåg att det inte enbart är barn själva som bär ansvaret när det kommer till rasism. Det mest betydelsefulla man som vuxen kan göra är att ta barn och unga på allvar när de berättar om sina upplevelser, samt att fortsätta prata, även när det blir obekvämt.

Ibland är det svårt att upptäcka rasism. En central del i att jobba mot fördomar är att

”Det var 2020 när corona var nytt. En kille från min klass la ut ett ’roligt’ inlägg på nätet där man skämtade samt kränkte asiater. Det gjorde mig väldigt besviken och obekväm.”

– Elev 6-9

identifiera och erkänna dem. Det finns normer som är så vanliga att de kan vara svåra att märka. Normer beskriver osynliga regler för hur man ”ska” vara och påverkar vad som uppfattas som normalt. Vidare kan vi se att rasism skapar och ger privilegier till vissa grupper och skapar samtidigt ojämlika maktrelationer. Skolan behöver ha ett fungerande förebyggande och främjande arbete med normer kopplade till etnicitet, samt för en mer jämlik skola.

I enkäterna svarar skolpersonalen att de vanligaste orsakerna till trakasserier mellan elever är etnicitet, vilket stämmer överens med elevernas bild. Detta visar på att en stor del av personalen är medvetna om problematiken kring kränkningar kopplade till etnicitet. I många fall saknas dock ett förebyggande och främjande arbete mot just kränkningar som är kopplade till etnicitet.

Skolan är en betydelsefull samhällsaktör, med ett tydligt uppdrag att förmedla kunskap om demokrati och grundläggande värderingar. Personal i skolan har stor möjlighet att motverka rasism, både i skolan och samhället. Det är viktigt att alla vuxna på skolan har kunskap om vad rasism och rasistiska kränkningar är, och inte blundar för elevers

utsatthet. Att personalen tillsammans tolkar och problematiserar styrdokumentet för att nå en samsyn är en förutsättning i arbetet för en trygg skola för alla elever. Personalen behöver också fundera på vad detta konkret innebär för den enskilda skolan, elever och personal i vardagen. Vuxna måste också våga ställa frågor till barn om rasism. Det är dock centralt att vuxna vet hur de ska bemöta det de får ta del av.

Skolan har ett demokratiskt uppdrag och i det ligger att aktivt motverka alla former av rasism. Begreppet rasism finns dock inte med i den befintliga läroplanen. I läroplanen (Lgr11 och GY11) kan vi läsa att: ”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.” Det är alltså tydligt att det ingår i skolans uppdrag att motverka främlingsfientlighet och intolerans. Eftersom skolans uppdrag bygger på principen om allas lika värde, behöver skolan utveckla en verksamhet där jämlikhet är en självklarhet – utan att någon behöver bli ”godkänd” eller ”tolererad” av sin omgivning. Så länge det finns elever som måste vara tacksamma för att de får vara sig själva är alla inte lika mycket värda.

Sexuella trakasserier

För många elever är sexuella trakasserier en del av vardagen i skolan. Elever vittnar om att personalen inte alltid ser eller identifierar beteenden som sexuella trakasserier, utan menar att det endast är en vanlig interaktion mellan eleverna. Okunskap om sexuella trakasserier och brist på förebyggande arbete från skolans sida har skapat en normalisering av hård sexualiserad jargong bland elever. Det finns ett tydligt samband mellan att vara utsatt för sexuella trakasserier och psykisk ohälsa, särskilt för tjejer.

Förekomst av sexuella trakasserier

Sexuella trakasserier kan definieras som uppträdanden av sexuell natur som kränker någons värdighet. Exempel på sexuella trakasserier kan vara kommentarer, visslingar, blickar, meddelanden, tafsningar eller rykten som handlar om sex eller den utsattes kropp och som känns obehagliga och ovälkomna för personen som är utsatt.

Sexuella trakasserier är vanligt förekommande i skolan, såväl som i resten av samhället. Både elever och personal vittnar om en hård sexualiserad jargong som i många fall har blivit både normaliserad och förväntad. En konsekvens av att sexuella trakasserier får fortgå är normalisering – att elever och personal kommit att acceptera och förvänta sig en sexistisk miljö³⁵.

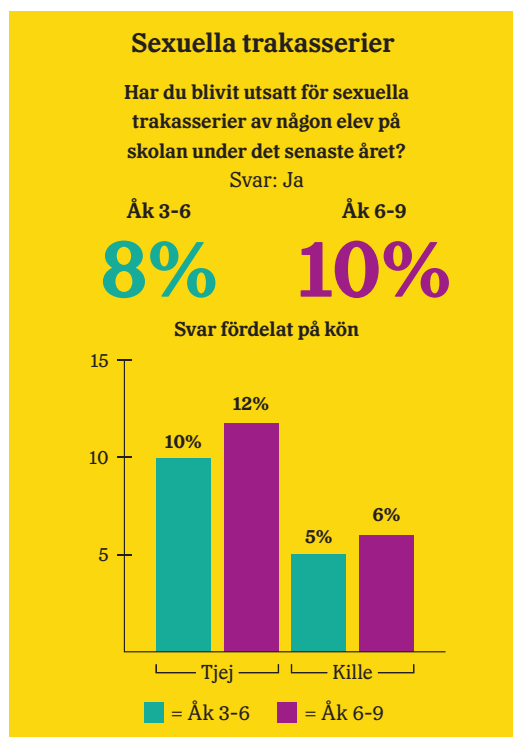
Utsatthet för sexuella trakasserier förekommer oavsett kön, men utsattheten ser olika ut för flickor och pojkar. Det är därför viktigt att ta alla vittnesmål på allvar för att få en tydlig bild av hur hela skolmiljön påverkas av normaliseringen av sexuella trakasserier. Den senaste svenska kvantitativa studien baserat på skolor i en kommun, visar att förekomsten av sexuella trakasserier är hög framför allt bland flickor, men även bland pojkar. Bland flickor i årskurs 7-9 rapporterar 36 procent sexuell utsatthet på nätet, i jämförelse med 20 procent bland pojkar. Totalt rapporterade 45 procent av pojkarna och

52 procent av flickorna någon form av sexuella trakasserier offline eller online³⁶. Kvalitativ forskning visar bland annat att pojkar delar bilder med sexuellt innehåll utan flickors samtycke som en slags digitala troféer. Detta försätter flickor i en sårbar situation, där de både hotas och utsätts för ryktesspridning och skam, vilket formar maktrelationer mellan elever i skolan³⁷.

I våra elevenkäter ställer vi frågor om erfarenheter av sexuella trakasserier. I enkäterna beskrivs sexuella trakasserier som exempelvis när någon tafsar, smeker eller tar på din kropp fast du inte vill, men att det också kan vara till exempel kommentarer, visslingar, rykten eller blickar som känns obehagliga och har med sex eller din kropp att göra.

”Han tvingade mig skicka nakenbilder.”

– Elev 6-9

I enkätundersökningen uppger 8 procent av eleverna på mellanstadiet och 10 procent på högstadiet att de blivit utsatta för sexuella trakasserier av andra elever under det senaste året. Återkommande för Friends kartläggningar är att flickor i högre grad anger att de är utsatta för sexuella trakasserier, vilket stödjer den sammanställda bilden av utsatthet för sexuella trakasserier i samhället generellt.

Underrapportering är ett känt problem vid mätning av sexuella trakasserier. En anledning till detta är att det finns det ett tabu och upplevd emotionell svårighet att rapportera om dessa beteenden. Vi vet också att fler rapporterar om sina upplevelser i enkäter där specifika beteenden efterfrågas var för sig. Detta är dock inte möjligt i Friends enkäter, där eleverna i stället svarar på en allmän fråga om sexuella trakasserier. En annan anledning till potentiell underrapportering är normalisering; att elever och personal på en skola med tiden har kommit att acceptera och förvänta sig en sexistisk miljö. Friends möter både elever och personal som vittnar om att sexuella trakasserier är så vanligt att man inte längre agerar på beteenden.

Att flickor utsätts i högre utsträckning än pojkar bör ses som en del av ett mönster som återspeglar samhället, där normer för kön och heterosexualitet skapar regler och förväntningar. Flickor förväntas ofta vara passiva sexuella objekt, medan pojkar förväntas vara aktiva, ta för sig och bete sig som att de har rätt till andras kroppar. Dessa normer tar sig bland annat uttryck genom att pojkar i högre utsträckning bedömer flickors utseende, tafsar eller kommenterar deras sexuella liv. Bland annat begreppet "hora" är fortfarande dagligen använt på många skolor och används ofta för att kontrollera och stigmatisera tjejers sexualitet, medan ett motsvarande begrepp för killar inte finns i samma utsträckning.

Studier visar att sexuella trakasserier kan leda till bland annat ångest, stress, låg självkänsla, självskador och självmordstankar. Sexuella trakasserier påverkar även elevers prestation och närvaron i skolan negativt³⁸.

Även om de skolor Friends har samarbetat med generellt sett ligger under den nationella

trenden³⁹, visar kartläggningen att flickor genomgående är mer utsatta än pojkar. Sexuella trakasserier och våld mot flickor och unga kvinnor på nätet, fritiden och i skolan är en viktig jämställdhetsutmaning.

Förebyggande arbete mot sexuella trakasserier

Arbetet mot sexuella trakasserier ska vara en tydlig del av skolans systematiska trygghetsarbete. Ett fungerande arbete mot sexuella trakasserier och andra trakasserier behöver innehålla ett främjande, förebyggande, upptäckande och åtgärdande arbete, med stort fokus på det främjande och förebyggande arbetet. I dessa är samsyn och jämställdhet två väsentliga komponenter. Skolan har en skyldighet att bedriva ett sådant systematiskt trygghetsarbete. Skolan ska bland annat ha riktlinjer där det tydligt framgår att sexuella trakasserier inte accepteras, samt ha en plan för hur man ska hantera dem om de inträffar. Personalen ska känna till handlingsplanen och det ska finnas en samsyn omkring denna. Skolan ska även skapa inkluderande lärmiljöer, och i detta aktivt arbeta mot skadliga normer. Personalen bör också skapa goda relationer till eleverna. Genom att regelbundet återkomma till frågan, exempelvis i undervisning, visar man att det är en fråga som prioriteras.

Det finns mycket forskning på hur bystanders, alltså de som bevittnar beteenden, påverkar förekomsten av sexuella trakasserier och andra kränkningar. Forskningen visar tydliga kopplingar mellan icke-agerande vid kränkningar och riskerna för att detta medverkar till ett normaliserande av sexuella trakasserier. Forskningen visar även på vikten av att inkludera bystanders i alla delar av det förebyggande arbetet. Detta gör det tydligt hur betydelsefullt det är att aktivt träna både personal och elever i att ta ställning i kränkningssituationer⁴⁰.

” Någon i min klass slog mig i rumpan flera gånger och jag har sagt stopp fast hen lyssnar inte på mig.”

– Elev 3-6

Utsatthet på nätet

För majoriteten av barn i Sverige är nätet en integrerad del av livet. Nätet innebär oändliga möjligheter till kontakt, kunskap och underhållning. Det som är positivt med nätet är dock även det som blir problematiskt när någon är utsatt. Kränkande kommentarer och bilder kan postas, gillas och delas vidare, vilket leder till att kränkningar kan upplevas om och om igen. Vuxna har ett stort ansvar att sätta sig in i de forum där barn och unga är och spenderar en stor del av sin tid. I grund och botten handlar det om sociala relationer och här har vuxna erfarenhet och kunskap som vi måste förmedla.

Kränkningar på nätet

Nätkränkningar avser de kränkningar som sker med modern teknik, exempelvis på mobiltelefoner, datorer eller surfplattor. Denna typ av kränkningar kan till exempel handla om ovälkomna eller kränkande meddelanden, bilder, filmer eller texter som läggs ut och sprids på internet eller om exkludering online. Kränkningar på nätet har ofta koppling till andra begrepp som relaterar till liknande handlingar, såsom trakasserier och diskriminering.

Enligt Friends kartläggning uppger 72 procent i årskurs 3-6 och 70 procent i årskurs 6-9 att de inte blivit utsatta för något som gjort dem ledsna på nätet. Detta innebär att nästan var tredje elev rapporterar utsatthet på nätet. Detta resultat betyder även att utsatthet på nätet har den högsta rapporteringen av de former av utsatthet som Friends frågar efter i enkäterna. Enligt Statens medieråd uppger

19 procent i åldrarna 13-16 att de har råkat ut för att någon har varit elak eller mobbat dem på internet eller via mobilen^{*41}

Statens medieråd skriver i sin rapport om svenska ungdomars självskattade psykiska välbefinnande i relation till deras självskattade medieanvändning att det finns samband mellan hög medieanvändning och nedsatt psykiskt välbefinnande. Ungdomar med nedsatt psykiskt mående befinner sig i högre utsträckning på nätet⁴².

I "Utsatt på internet – En internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga" skriver Sofia Berne och Ann Frisén om konsekvenser av nätmobbning:

"De vanligaste känslomässiga reaktionerna på att bli utsatt för nätmobbning är ilska, oro, rädsla, nedstämdhet och skam. Att bli utsatt för nätmobbning påverkar också den psykiska hälsan och leder till både internaliserade och externaliserade problem. De som varit utsatta för nätmobbning har även oftare en negativ kroppsuppfattning, det vill säga de är mer missnöjda med sin kropp och sitt utseende"⁴³.

Därtill visar forskning att elever som har blivit utsatta för mobbning både i skolan och på nätet, i jämförelse med de som inte är utsatta eller utsatta för endast en form av mobbning, i skolan *eller* på nätet, löper en väsentligt högre risk för suicidala tankar och suicidförsök⁴⁴.

"En massa äckliga killar skickar nakenbilder och frågar om nakenbilder, dom skriver många äckliga sexuella saker och om hur kåta dom är. Dom fattar aldrig när jag säger nej. Det fortsätter och blir ännu värre."

– Elev 6-9

*Sammanräknat Ja, en eller flera gånger i veckan. Ja, en eller flera gånger i månaden. Ja, men mindre än en gång i månaden.

Varför sker kränkningar på nätet?

Det finns inget enkelt svar på vad som gör att otrygghet, utanförskap eller mobbning uppstår på internet, precis som i den fysiska världen. Det som är viktigt att veta är vad som påverkar individer eller en grupp, när man ska arbeta för att stärka den.

Vi kan se att det många gånger är lättare för barn och unga att kränka varandra på nätet, än det är i den fysiska verkligheten. Ett sätt att förstå varför det är lättare att utsätta andra på nätet är att titta på vilka mekanismer som påverkar individer i kommunikationen på nätet. Något som dock är tydligt i kommunikationen online är att vuxna i många fall behöver flytta fokus från apparna och tekniken och fokusera på de sociala relationerna som samspelar i de olika forumen. En kränkning via dator eller mobil orsakas inte av datorn eller mobilen, utan av att någon har valt att använda detta kommunikationsverktyg för att kränka någon annan. Detta innebär att det är de sociala relationerna som är viktiga att fokusera på – något som vuxen- världen kan och bör stötta barn och unga i.

Man har i forskningen funnit att det huvudsakligen är samma riskfaktorer för att bli utsatt för nätmobbning som för att utsätta andra; tidigare erfarenhet av mobbning, tillbringad tid på nätet, ålder samt kön. En del riskfaktorer är dock mer specifika. Social ångest är exempelvis en riskfaktor för de som blir utsatta för nätmobbning, medan lägre empati är en riskfaktor för de som utsätter andra på nätet.

”Det var en kille i min klass som lurade mig att säga vem jag var kär i. Sen tog han en skärmdump av chatten och skickade till han jag var kär i. Jag vart så ledsen att jag inte gick till skolan på tre dagar.”

– Elev 3-6

Förutom om de som är utsatta och de som utsätter andra, vet man idag förhållandevis lite om roller i mobbningssituationer på nätet, när det kommer till risk- och skyddsfaktorer. Det saknas till exempel fortfarande forskning på hur vanligt det är att unga är medhjälpare till mobbaren och förstärkare i mobbningssituationer på nätet⁴⁵.

Ökad utsatthet under Covid-19-pandemin

Friends kan notera en negativ trend kopplat till utsatthet på nätet under Covid-19-pandemin⁴⁶. Under 2020 gjorde Friends en undersökning tillsammans med Flarie, där 16 procent svarade att de upplevde att kränkningarna på nätet har ökat under Covid-19. En ökad användning av digitala hjälpmedel medför ökad risk för utsatthet för bland annat kränkningar och mobbning på nätet⁴⁷, då barn och unga saknar många av de skyddsfaktorer som finns på andra platser⁴⁸. Barn och ungas ökade användning av sociala medier

Har du någon gång under det senaste året varit med om att...

(Flervalsfråga om nätet)

	Åk 3-6	Åk 6-9
Någon har skickat taskiga sms/meddelanden till dig?	18%	19%
Någon har skrivit något taskigt på nätet om dig?	9%	12%
Någon har laddat upp eller skickat vidare en bild/film på dig mot din vilja?	6%	11%
Någon har utgett sig för att vara du?	4%	4%
Du har känt dig utanför på nätet?	10%	9%
Något annat på nätet som har gjort dig ledsen?	8%	9%
Nej, jag har inte varit med om någon av de sakerna.	72%	70%

kan därmed vara bidragande till ökningen vi ser i utsatthet på nätet, eftersom exponeringen för kränkande åsikter och värderingar blir större. Forskningen är även tydlig med att det finns en tydlig koppling mellan mobbning i skolan och mobbning online, och då skolans verksamhet förläggs till nätet följer det vi kan kalla traditionell skolmobbning med.

Undersökningen visar även att cirka 40 procent har blivit utsatta för kränkningar och att cirka 30 procent inte berättar för någon i sin närhet om de kränkningar de utsätts för på digitala plattformar. Förståelsen och kunskapen kring vad kränkningar och mobbning är, visar undersökningen är väldigt låg. Resultatet visar på vikten av att vuxna sätter sig in i de forum där barn och unga är och spenderar en stor del av sin tid.

” En tjej gjorde en video om mig på Tiktok där hon härmade mig och skrev ’gissa vem jag härmar, ledtråd:pucko.’”

– Elev 3-6

Flertalet aktörer har även gått ut med rapporter om att sexuell exploatering av barn ökar⁴⁹ och att det finns tendenser och tecken på att rasistisk mobbning ökat under Coronakrisen. Friends har bland annat sett en ökning i utsatthet bland personer med asiatiskt ursprung eller utseende. Både Skolverket och Folkhälsomyndigheten har lyft problematiken kring kränkningar i sina riktlinjer till skolor med anledning av Coronakrisen och uppmanade då skolorna att vara särskilt uppmärksamma på förekomsten av kränkande kommentarer eller mobbning på grund av den aktuella situationen.

I samband med att de sociala kontakterna via nätet blir fler och för många barn särskilt viktiga under den här perioden, behöver vi även beakta de barn och unga som inte har ekonomiska eller teknologiska resurser att delta i skolan eller fritidsverksamhet på distans. De riskerar att hamna utanför, inte bara undervisningsmässigt, men även socialt.

”Mina vänner laddar upp när de är med varandra och har fest medans jag aldrig blir bjuden och alltid sitter ensam.”

– Elev 6-9

För dessa barn är skolan en särskilt viktig plats, med ytterligare vuxna som kan se och agera på utsatthet. I en tid som präglas av Covid-19 och allmän otrygghet riskerar även de barn som är i behov av särskilt stöd i skolan att drabbas hårdast.

Barn och ungas strategier

Våren 2021 genomförde Novus på uppdrag av Friends en enkätundersökning riktad till unga användare av sociala medier-appen Tiktok, för att undersöka barns strategier på appen. Åldersgränsen för Tiktok är 13 år, men många barn börjar använda appen betydligt tidigare. I undersökningen kan vi se att 60 procent är under 13 år. Undersökning visar även att nära fyra av tio aldrig har pratat med en vuxen om vad man kan göra för att främja ett bättre klimat på Tiktok. Det blir därför tydligt att det aldrig är för tidigt att börja tala med sina barn om livet online.

Resultatet av undersökningen visar på hur angeläget det är att barn pratar med en vuxen i förebyggande syfte, men även då någonting händer på nätet. Det är viktigt att vuxna bygger förtroendefulla relationer där barn vågar berätta om sin utsatthet, som en del av det förebyggande arbetet. Barn behöver också veta att ansvaret ligger hos vuxna när det kommer till att förebygga kränkningar på nätet. Vuxna har ett stort ansvar att agera som förebilder om hur vi skapar ett positivt klimat online.

” Någon hade skrivit att jag var en idiot på Among Us. Men det känns bra nu för någon skrev efter att det var elakt.”

– Elev 3-6

Vidare kan vi se att vuxnas generella bild av appen Tiktok endast delvis stämmer överens med barnens bild – få barn blir utsatta på Tiktok, jämfört med vad Statens medieråd rapporterar om utsatthet på nätet generellt.

Undersökningen visar att det finns en positiv beredskap bland de unga att agera och stötta när andra blir illa behandlade på Tiktok, som kanske är minst lika betydelsefull som de vuxnas inblandning – särskilt i de fall barn inte vill att vuxna ska lägga sig i eller inte har någon vuxen att vända sig till. Nära tre av tio har sett någon annan bli utsatt eller illa behandlad på Tiktok. Bland de som sett någon annan bli utsatt har majoriteten, 58 procent, hjälpt en utsatt på något sätt. Detta är tydligast för barn mellan 14–15 år. Vuxna är viktiga som stöd för de barn som blivit utsatta på Tiktok, men även här finns det strategier för att själv aktivt agera när man blivit illa behandlad. Exempel på dessa strategier kan vara att blockera personen, spara bevis, anmäla till sidan eller säga ifrån online eller IRL.

Barn och unga har generellt strategier när det kommer till kränkande innehåll på nätet. I en av delrapporterna från internationella forskningsprojektet EU Kids Online fokuserade man på hur barn och unga hanterar negativt innehåll som de möter på nätet. I rapporten kommer man bland mycket annat fram till att barn och unga använder och kombinerar strategier vid negativt innehåll på nätet. Rapporten visar således att barn och unga har strategier för att hantera negativa nätupplevelser, och de kombinerar dessa olika strategier.

EU Kids Online rapport visar också att elevers sårbarhet på och utanför nätet tydligt hänger ihop. Exempelvis barn med svagt socialt stöd, ont om kunskap i hemmet eller dålig självkänsla och/eller empatiförmåga löper exempelvis större risk att påverkas negativt av motgångar i livet, såväl på som utanför nätet. Att kartlägga barn och ungas situation är därmed en central utgångspunkt när det kommer till det förebyggande arbetet mot nätkränkningar.

”De sa i gruppen att jag var jobbig i skolan fast jag bara ville vara kompis. En gång skickade jag en rolig bild och då fick jag elaka kommentarer tillbaka.”

– Elev 3-6

Vuxenvärldens ansvar kopplat till nätet

Bland eleverna i högstadiet svarar 20 procent att de inte vet inte vem de ska vända sig till om de blir utsatta för mobbning eller kränkningar på nätet.

I den ökade digitaliseringen av svensk skola, som skett inte minst under pandemin, har stora delar av barnens värld, så som skola, fritidsaktiviteter och socialt umgänge, kombinerats på digitala plattformar. Mer tid på nätet och färre skyddsfaktorer innebär större risker och ökad sårbarhet. Skolans digitalisering och tillhandahållandet av plattformar är detsamma som att öppna upp det fysiska rummet för eleverna. En del lärare menar att kränkningarna har minskat eftersom eleverna är mindre i skolan. Detta kan ses som ett tecken på okunskap och bristande förståelse för att kränkningar som sker på nätet, kopplade till skolans verksamhet, är skolans ansvar. Skollagens regler om nolltolerans mot kränkningar gäller även för det som sker på nätet och skolorna har i dag ett ansvar att i det förebyggande arbetet innefatta sådant som sker på online. FN:s barnrättskommitté har även tagit fram en ny kommentar till barnkonventionen för att förtydliga staters ansvar för att skydda och stärka barn på nätet⁵⁰.

Genom att stärka det förebyggande arbetet mot mobbning, trakasserier och kränkningar on- och offline, samt vidta omedelbara åtgärder när något inträffar, skapar vi en helhet där hemmet, skolan och fritiden – hela samhället – samverkar på det mest effektiva sättet. Genom att ge skolpersonal rätt förutsättningar och kunskap om hur de kan förhindra mobbning och kränkningar, oavsett i

vilket forum, kan vi tillsammans vända den negativa kurvan och efterleva FN:s barnkonvention och svensk lagstiftning.

En viktig slutsats från Friends nätundersökning från 2019 med inriktning på gaming online är att spelande är så mycket mer än bara underhållning för barn och unga. 57 procent av de svarande uppger att de spelar på grund av kontakten med vänner. Rapporten visar även att pojkar i större utsträckning umgås genom spel, medan flickor oftare använder sociala medier för umgänge. 30 procent av de som spelar uppger att de har blivit utsatta för någon typ av kränkning under spelandet⁵¹. Även undersökningen av Novus på uppdrag av Friends (2021) visade på en bred bild av barns användande av sociala medier. Undersökningarna sätter fingret på problematiken i att vuxenvärlden förenklar barnens vardag i spel och på sociala medier,

genom att exempelvis förbjuda appar och spel om någonting händer där. Forskning visar på att förbud ofta har dålig eller till och med motsatt effekt, men även att dessa forum ofta rymmer så mycket mer än en aspekt av vardagen för våra barn. Därför behöver vuxna ha kunskap om vikten av forumen för barns välmående.

Även om kränkningar i grund och botten handlar om sociala relationer behöver alltså vuxenvärlden ha en grundläggande kunskap om de platser där unga umgås på nätet, för att kunna förstå och förebygga kränkningar som förekommer där. Även om barnen och ungdomarna redan har en uppsättning förmågor och strategier, finns det förstås också utrymme för att göra dem ännu mer kompetenta i att hantera kränkningar och andra negativa upplevelser på nätet. Vuxna behöver också bli bättre på att visa delaktighet i frågor som rör nätet och agera positiva förebilder, för att skapa de viktiga relationer som behövs för ett effektivt arbete mot kränkningar som sker online.

Det ligger i skolans uppdrag att arbeta förebyggande och främjande i frågor som rör internet. Ett fungerande förebyggande och främjande arbete i skolan när det kommer till nätet innefattar att:

- Integrera nätet i det ordinarie trygghetsarbetet
- Kartlägga, analysera och utvärdera
- Involvera eleverna
- Samarbeta med vårdnadshavare
- Samarbeta i personalgruppen

Skolan måste även anmäla och utreda kränkningar som sker på nätet. Skollagen kräver att huvudmannen utreder mobbning och kränkningar som sker på skolan eller har samband med verksamheten. Det spelar ingen roll om det skett i korridoren eller på internet – om det påverkar den utsatte under den tid eleven är på skolan har skolan handlings- och utredningsplikt. Den som arbetar på skolan och får kännedom om en kränkning på nätet måste alltså anmäla det till rektorn.

Citat från Tiktok-undersökningen:

"Det kan vara kul att se vad som händer samt kolla på lite roliga videor som avkoppling."

"Det är kul att kolla på FIFA-videor och se vad kompisarna gör."

"När jag väl använder det är det ett sätt för mig att koppla av. Jag är inte inne för att det ska vara lärorikt utan för att det ska vara kul."

"Jag använder det när jag inte har så roligt och för att få andra vänner att skratta."

Finns det något du skulle vilja att vuxna känner till om ditt användande av Tiktok?

"Att det inte bara är att man sitter med mobilen utan man lär sig nya saker."

"Att det nästan alltid är en trevligt men det kan vara bra att kolla då och då om barnet inte sett nåt konstigt."

"Det finns väldigt många lärorika videos om andras bakgrund och kulturer."

"Ingenting för de förstår inte ändå."

Barns trygghet – vuxenvärldens ansvar

Trots många åtgärder för att stoppa mobbningen och öka tryggheten för barn i Sverige, har andelen utsatta barn inte minskat under de senaste åren. Många skolor arbetar hårt för att stoppa mobbning när den uppstår, men alltför ofta ger dessa insatser inget långsiktigt resultat. Ofta prioriteras de åtgärdande insatserna på bekostnad av de förebyggande och mer långsiktiga insatserna som ger störst effekt. Att arbeta mot kränkningar och mobbing är inte en enskild insats, utan något som hela skolan behöver arbeta med kontinuerligt och systematiskt.

Barns trygghet

Skolan ska vara en trygg plats för samtliga elever och det förebyggande arbete som bedrivs i skolan är centralt för barn och ungas välmående och möjligheter till utveckling. Majoriteten av eleverna i Friends kartläggning upplever skolan som en trygg miljö. Enligt kartläggningen känner sig 76 procent av eleverna i årskurs 3-6 oftast eller alltid trygga på skolan och 85 procent i årskurs 6-9 uppger att de sällan eller aldrig känner sig otrygga på sin skola.

Kartläggningen visar däremot också att så många som 20 procent av eleverna i årskurs 3-6 endast ibland, sällan eller aldrig känner sig trygga när de är i skolan. 15 procent eleverna i årskurs 6-9 känner sig ibland, oftast eller alltid otrygga när de är i skolan. I kartläggningen uppger många elever att de upplever specifika platser på skolan som speciellt otrygga. Toaletter och omklädningsrum är liksom föregående år de platser som eleverna upplever som mest otrygga.

Skolans otrygga platser

Åk 3-6

23%

Toaletter

17%

Omklädningsrum

6%

Skolgården

Åk 6-9

15%

Toaletter

12%

Omklädningsrum

9%

Korridorer

I enkäten frågar vi eleverna vad de vuxna kan göra för att skapa trygghet på skolan. Ett återkommande svar är att eleverna vill se en ökad vuxennärvaro. Rastvärdar eller fler vuxna utomhus är exempel på önskningar, både på mellan- och högstadiet. Vuxennärvaro påverkar positivt och skapar trygghet bland eleverna. Skolan kan med fördel jobba med att identifiera platser där barn känner sig mindre trygga och aktivt öka vuxennärvaron på dessa platser.

Negativ jargong

En väsentlig del av skolans kultur är elevernas, och även personalens, språkbruk. Vi måste till exempel fundera kring hur vuxna tolkar elevers jargong. Personalen tolkar ibland kränkande språkbruk som ett uttryck för en elev- eller skolkultur – ett sätt att skämta unga emellan. Det kan ibland vara vanskligt att skilja sexuella trakasserier från annan jargong om hur tjejer och killar förväntas vara och bete sig. Vi måste dock komma ihåg att nedvärderande uttryck som förekommer ofta riskerar att normaliseras och blir då en del av skolkulturen. Detta medför att skolan inte är en trygg plats för eleverna, oavsett om de själva blivit utsatta eller inte. Med detta i åtanke måste vi även titta på den jargong som inte eleverna själva anser är problematisk, samtidigt som vi måste förhålla oss till elevernas rätt att uttrycka sig och de normer som finns i olika grupper.

”Det är många, framförallt killar som använder homosexualitet som något dåligt.

Det börjar oftast som ett skämt men jag tycker inte att det är okej att uttrycka sig så och använda ordet bög som ett skällsord eftersom det inte är det.

Många förstår nog inte vad det är som är fel med det, och det är där problemet ligger. Fler lärare borde säga till när dem hör det och förklara varför det är fel att säga sånt.”

– Elev 6-9

Årskurs 3-6

29%

svarar att det händer att eleverna i klassen eller på skolan kommenterar eller skämtar om andra människor på ett sätt som inte är schysst.

40%

svarar att de inte vet om det händer att eleverna i klassen eller på skolan kommenterar eller skämtar om andra människor på ett sätt som inte är schysst.

32%

svarar att det inte händer att eleverna i klassen eller på skolan kommenterar eller skämtar om andra människor på ett sätt som inte är schysst.

Vad brukar det handla om?

Killar som kan bli kära i killar eller tjejer som kan bli kära i tjejer	39%
Människor som har funktionsnedsättningar	31%
Vissa länder eller kulturer	27%
Tjejer eller kvinnor	18%
Trans- eller queerpersoner	16%
Religioner	15%
Killar eller män	10%

Årskurs 6-9

Upplever du att det bland elever på skolan förekommer uttryck, kommentarer, jargonger eller rykten som har samband med:

Svar: Ja (någon enstaka gång, ibland, ofta eller alltid)

Andra sexuella läggningar än heterosexualitet	54%
Vissa etniciteter eller vissa kulturer	51%
Funktionsnedsättningar	49%
Tjejer/kvinnor i allmänhet	49%
Trans- eller queerpersoner	42%
Olika religioner	39%
Killar/män i allmänhet	30%

Det systematiska trygghetsarbetet

I det systematiska trygghetsarbetet finns det inte en enskild metod eller insats som passar alla skolor. Varje skola måste, utifrån kartläggning av skolan, skapa de insatser som de själva har behov av och utifrån sin egen situation. Det finns dock vissa effektiva insatser i det förebyggande arbetet mot mobbning som får genomgående stöd i forskningen:

1. Arbetet utgår ifrån skolans unika situation⁵²
2. Arbetet genomsyrar hela skolans verksamhet⁵³
3. Personal (och vårdnadshavare) har ett gemensamt förhållningssätt⁵⁴
4. Arbetet bedrivs inom en tydlig organisation⁵⁵
5. Arbetet genomförs av delaktighet och inflytande⁵⁶

För att elever som har blivit utsatt, eller som har sett någon annan bli utsatt, ska vilja och kunna vända sig till och berätta för en vuxen är det nödvändigt att det finns tillitsfulla relationer. Dessa skapas av vuxna som befinner sig runt barn. Vuxna behöver därmed göra sig synliga och tillgängliga för eleverna. Att som personal vara ute bland elever, prata, lyssna och ta alla elevers upplevelser på allvar, är grunden till att bygga dessa tillitsfulla relationer.

I kartläggningen kan vi se att det är många barn och unga som inte berättar om sin utsatthet, på grund av lågt eller inget förtroende för vuxenvärlden. Nästan en fjärdedel av eleverna i årskurs 6-9 som utsatts för kränkningar av en annan elev har inte berättat för någon om sin utsatthet.

Många barn och unga vittnar om att det är skamfyllt att erkänna att man blir mobbad, men de berättar även att det finns en misstro till vuxenvärlden. De upplever inte att de blir tagna på allvar, eftersom situationen de berättar om många gånger förminskas av vuxna. Barn och unga som blir utsatta för mobbning och berättar det för en vuxen behöver se att den vuxna agerar för förändring. Risken är annars mycket stor att de inte berättar nästa gång något händer.

Varje enskilt barn behöver bli bemött med respekt och bli tagen på allvar. Alla barn behöver ha vuxna i sin närhet som de känner förtroende för och som de kan prata med. Det är därför av yttersta vikt att vuxna gör sig tillgängliga för elever och barn och tar reda på vilket sätt som skapar förtroende bland elever och barn. Skolan bör därför inkludera förtroendefulla relationer som en del i det systematiska trygghetsarbetet.

Skolan behöver mer resurser och ökad kompetens i det förebyggande och främjande arbetet mot mobbning. Det behövs även fler lärare som ser och ingriper när någonting sker. I en studie från Stressforskningsinstitutet kan vi se att en ökad förekomst av mobbning kan vara kopplad till ökad tidsbrist hos lärare. I skolor där lärare led av tidsbrist var förekomsten av elever som uppgav att de mobbade andra högre. I samma skolor svarade eleverna att lärarna ingrep mer sällan när mobbning uppstod⁵⁷.

Friends erfarenhet, samt stora delar av skolforskningen, visar att arbetet med trygghet och jämlikhet i skolan blir betydligt mer framgångsrikt om all personal hjälps åt och drar åt samma håll⁵⁸. Det är också angeläget att all personal känner sig delaktiga och inkluderade i trygghetsarbetet och att känna stöd från gemensamma målsättningar och överenskommelser i arbetet med eleverna, samt känna stöd från skolläda. Även eleverna behöver känna sig inkluderade i trygghetsarbetet.

Effektiva insatser i det förebyggande arbetet mot mobbning.

Arbetet utgår ifrån skolans unika situation

Arbetet genomsyrar hela skolans verksamhet

Personal (och vårdnadshavare) har ett gemensamt förhållningssätt

Arbetet bedrivs inom en tydlig organisation

Arbetet genomförs av delaktighet och inflytande

Forskning visar att det får stor effekt på lika-behandlingsarbetet om det finns en struktur för hur likabehandlingsarbetet levandegörs och vilka kanaler det finns för möjlighet att diskutera och utveckla arbetet⁶⁹. Skolan behöver därför, på organisationsnivå, titta på hur strukturen för det förebyggande, främjande och åtgärdande arbetet ser ut.

”En lärare sa en gång till en annan elev: ’har du ätit upp tjejnerna? Du ser ganska rund ut om magen’. Han åt varken lunch eller mellis den dagen.”

– Elev 3-6

Kränkningar från vuxna

Diskriminering är när skolan på osakliga grunder behandlar en elev sämre än andra elever och missgynnandet har samband med diskrimineringsgrunderna. Det är att betrakta som diskriminering även om skolan inte har uppsåt att diskriminera. Det är inte intentionen som är det centrala, utan effekten som avgör. Vid misstanke om att en elev kan ha blivit diskriminerad är skolan skyldig att omedelbart agera och starta en utredning.

I enkäten svarar 7 procent i årskurs 3-6 och 8 procent i årskurs 6-9 att de har blivit kränkta av en vuxen i skolan under det senaste året. Majoriteten av de rapporterade kränkningarna från personal är kopplade till saker som inte rör diskrimineringsgrunderna. I de flesta fall handlar det om enstaka kränkningar, men det förekommer också att elever blir utsatta för upprepade kränkningar av skolpersonal. Eleverna i mellanstadiet uppger att det främst handlar om att man blivit orättvist behandlad och verbala och psykiska/sociala kränkningar är vanliga både på mellan- och högstadiet.

”Han tar mig vid midjan, han uppfattar det som skoj men för mig känns det obehagligt.”

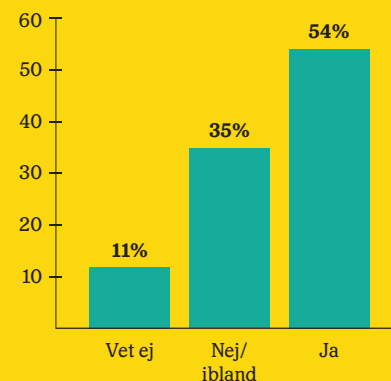
– Elev 6-9

Då en elev blir utsatt av en vuxen i skolan är det särskilt allvarligt, då elever står i beroendeställning gentemot de vuxna. När elever blir utsatta för kränkningar av en vuxen på skolan är det inte alltid säkert att det finns en intention att kränka, precis som när elever blir utsatta av andra elever. Samtliga vuxna i skolan befinner sig dock i en maktposition gentemot eleverna och det är därför viktigt att vara uppmärksam på sitt agerande. En vuxen som kränker ett barn riskerar både att legitimera kränkningar från andra barn och att flytta gränserna för vad som anses vara legitimt att säga och göra på skolan.

Även i situationer där vuxna ser eller får veta om kränkningar mellan elever, men inte agerar, kan elever känna sig utsatta av vuxna. En vuxen som inte ingriper vid en kränkning legitimerar kränkningen för alla närvarande och riskerar att de utsatta känner sig

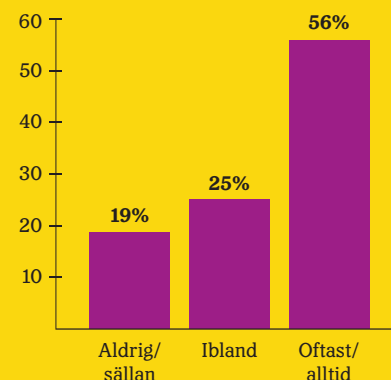
Tycker du att de vuxna på skolan säger till när de märker/får veta att en elev behandlas illa?

Åk 3-6

Upplever du att personalen på skolan agerar när de märker/får veta att elever blir illa behandlade/kränkta?

Åk 6-9

”Det finns lärare som säger lilla tjejen och sånt till mig när de vet att jag är ickebinär och det gör mig obekvämt.”

– Elev 6-9

ytterligare utsatta. I kartläggningen kan vi se att endast 54 procent i årskurs 3-6 och 20 procent i årskurs 6-9 svarar *ja* eller *alltid* på frågan om de tycker att vuxna säger till eller agerar när de får kännedom om att någon behandlas illa. I årskurs 3-6 svarar 35 procent att vuxna aldrig eller endast ibland säger till och i årskurs 6-9 svarar hela 45 procent att personalen aldrig, sällan eller endast ibland agerar vid kännedom av kränkningar.

Bland personalen svarar 16 procent att de inte alls, i ganska liten utsträckning eller endast delvis upplever att personalen agerar när de bevittnar eller får veta att en elev är utsatt för kränkningar. På frågan ”Vet du hur du ska agera om du bevittnar eller får veta att en elev har blivit kränkt av någon i personalen?” svarar hela 22 procent att de inte alls, i ganska liten utsträckning eller endast delvis vet.

Det är fundamentalt att huvudmannen ser till att det finns rutiner på plats för att hantera när elever upplever sig utsatta av personal och att det finns en samsyn kring detta på skolan. Ett sätt att förebygga att elever blir kränkta av någon vuxen i skolan är att skapa utrymme för samtal, självreflektion och stöd inom personalgruppen. Skolpersonal som bevittnar eller får veta att en elev blir utsatt av annan personal har handlingsplikt. De är även skyldiga att anmäla händelsen till rektor, som i sin tur ska ta ärendet vidare till huvudmannen. I enkätsvaren kan vi se att det finns en större osäkerhet hos personalen om hur de ska agera om en elev blir kränkt av en vuxen, jämfört med om eleven blir kränkt av en annan elev.

”En lärare pratar väldigt oaktsamt och på ett nedvärderande sätt om vissa kulturer och sexualitet.”

– Elev 6-9

”Jag har blivit anklagad för massa saker. En lärare har stoppat mig och börjat skrika på mig. Jag blev väldigt ledsen och är rädd för henne nu. Men jag har pratat med en vuxen om det.”

- Elev 3-6

Barns rättigheter

Från och med januari 2021 är barnkonventionen lag i Sverige. Detta innebär att Sveriges konventionsåtaganden ska säkerställas på alla nivåer inom offentlig verksamhet och att ett barnrättsbaserat synsätt ska genomsyra all verksamhet som berör barn och unga.

Grundtanken med att göra barnkonventionen till svensk lag är att stärka barns rättigheter ytterligare. Trots att Sverige har bedrivit ett långsiktigt arbete med många strategiska åtgärder har rättigheterna inte fått tillräckligt genomslag i alla beslutsprocesser som rör barn. Barnkonventionen innebär även skyldigheter på statlig och kommunal nivå, vilket inte heller har fått tillräckligt genomslag i verksamheterna.

Barnkonventionen har också som grundprincip att förhindra mobbning. I konventionen slår man fast att mobbning är en allvarlig form av våld mot barn och att varje barn har rätt till ett liv helt fritt från våld. Vuxna ska alltså, enligt lag, säkerställa barns rätt att utvecklas och skyddas från utsatthet.

Barns rättigheter är universella och lika, det vill säga att de gäller för alla barn. Barn är enligt barnkonventionen rättighetsbärare, vilket även innebär att det är en nödvändighet att de ska involveras i frågor som påverkar deras rättigheter. Det innebär att barn ska inkluderas i planering, genomförande, uppföljning och utvärdering av program samt insatser, policy och riktlinjer på ett sätt som stärker deras egenmakt. Att alla barn har rätt att uttrycka sin mening i frågor som berör dem och samtidigt få den åsikten tagen på allvar är ett viktigt förhållningssätt. I Friends kartläggning ser vi att 64 procent

”En lärare sa: ’du måste träna mera svenska eller åk hem till dit hemland.’

– Elev 3-6

av de svarande i årskurs 6-9 anger att de endast delvis, sällan eller aldrig får möjlighet att vara involverade eller delaktiga i skolans trygghetsarbete.

Majoriteten av barn och unga i Friends enkäter menar alltså att de inte har inflytande över frågor som exempelvis tryggheten på skolan. Detta visar på att skolan alltför ofta misslyckas med denna del av sitt uppdrag. Frågan vi bör ställa oss är om skolan får tillräckligt med stöd för att uppfylla de krav som barnkonventionen ställer.

Forskning visar ett starkt samband elevinflytande och förekomst av mobbning. Hög grad av elevinflytande i skolan minskar risken för mobbning⁶⁰. I de skolor där eleverna kände hög delaktighet har eleverna utvecklats mer akademiskt, genom bättre betyg,

men även socialt, genom lägre förekomst av mobbning. Där eleverna kände låg delaktighet förekom mobbning i högre grad, möjligheterna för social utveckling var sämre och betygen påverkades negativt⁶¹.

Barns inflytande på trygghetsarbetet är ett betydande verktyg i kampen mot mobbning och utsatthet. Vuxna har enligt barnkonventionen ett ansvar att se till att barn får sina rättigheter tillgodosedda, är trygga att utvecklas och att barnen ses som kompetenta och handlingskraftiga individer. Om barn och unga ska ha ett verkligt inflytande bör de involveras i alla frågor som rör dem. Elevdelaktighet och att involvera eleverna i trygghetsarbetet är grundläggande för att få en förståelse för elevernas vardag och för att göra det förebyggande arbetet effektivt. Mobbning, inklusive exkludering, som förekommer i skolan är ett brott mot barns grundläggande rättigheter. Alla vuxna med barn i sin närhet ska agera för barnets bästa och säkerställa att varje ung person får sina rättigheter tillgodosedda.

64%

av eleverna i årskurs 6-9 får endast delvis, sällan eller aldrig möjlighet att vara involverade/delaktiga i skolans trygghetsarbete.

Friends rådgivning

Friends rådgivning finns till för dig som behöver råd och stöd kring frågor som bland annat rör utsatthet, mobbning, ensamhet med mera.

Du som är **barn** kan vända dig till oss för frågor som rör utsatthet eller mobbning. Både om du själv är utsatt eller om du är orolig för någon annan.

Du som är **vårdnadshavare** och har barn i förskola, skola eller i föreningslivet är välkommen att kontakta oss. Är du orolig för att ditt barn är utsatt eller utsätter andra? Eller kanske misstänker du att ett barn i din närhet far illa. Vi ger dig stöd och råd.

Vuxna som arbetar med barn, i förskolan, i skolan eller i föreningslivet kan också höra av sig till oss. Ställ dina frågor om främjande, förebyggande och åtgärdande insatser kring mobbning och trakasserier.

Kontakta rådgivningen

Mejl: radgivning@friends.se

Telefon: måndag – fredag 9-12, 08-545 519 90

**”Vi möter elever i skolan och på andra arenor.
Vi möter också vuxna som jobbar med och
för barn på olika sätt.”**

– Anna-Carin och Åsa, sakkunniga på Friends med
många års erfarenhet av råd och stöd.

Friends arbete och uppdrag

Friends är en icke vinstdrivande barnrättsorganisation som arbetar för en värld fri från kränkningar och mobbning. Vårt arbete genomsyras av ett barnrättsperspektiv och barnkonventionens värdegrund. Friends arbete är baserat på aktuell forskning och lång erfarenhet av arbete mot kränkningar och mobbning, såväl nationellt som internationellt.

Friends har sedan 1997 arbetat tillsammans med bland annat skolor, förskolor, idrottsföreningar, vårdnadshavare och företag. Vi ger vuxna kunskap, stöd och forskningsbaserade verktyg för att förhindra mobbning och kränkningar. Friends driver också forsknings- och utvecklingsprojekt, samt skapar nätverk och mötesplatser där barn, vårdnadshavare, lärare, forskare, politiker och andra vuxna samlas runt frågan om hur mobbning ska stoppas och förebyggas.

Friends utvecklar och sprider kunskap och effektiva metoder, i arbetet mot mobbning och kränkningar bland barn och unga. Våra kunskapshöjande insatser och arbetsmaterial utgår alltid från skollagen, diskrimineringslagen, barnkonventionen och de läroplaner som finns i skolan och förskolan. Varje år träffar vi hundratals skolor, förskolor, företag och föreningar. Friends har en löpande dialog med barn och unga, lärare, pedagoger, vårdnadshavare och andra vuxna och tillsammans utvecklar vi insatser och arbetssätt och utvärderar erfarenheter. Den kunskap som tas fram och utvecklas i forskning och praktik används i Friends utbildnings- och rådgivningsarbete, för att bidra till målet att inte ett enda barn ska utsättas för mobbning.

Friends verkar för att alla vuxna ska agera för att inget barn ska utsättas för kränkningar, mobbning och ofrivillig ensamhet och att alla barn ska känna sig trygga. Barnets rättigheter ska respekteras, inget barn ska diskrimineras och alla barn ska få utvecklas. För att uppnå detta behöver vuxenvärlden bli bättre på att förstå och respektera barns rättigheter – och vuxnas skyldigheter. Kränkningar och mobbning är ett brott mot barns grundläggande rättigheter. Friends vill att alla vuxna ska agera för barnets bästa och säkerställa att alla barn får sina rättigheter tillgodosedda. Först då kan vi skapa en värld utan mobbning och där ingen lämnas utanför.

Noter

1. Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1–15. doi:10.1002/(sici)1098-2337(1996)22:1<1::aid-ab1>3.0.co;2-t (page 6)
2. Skolverket (2020). Kränkande behandling, mobbning och diskriminering. Hämtad från: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/krankande-behandling-mobbning-och-diskriminering>
3. SCB. (2019). Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige - Statistisk lägesbild 2019. Statistiska centralbyrån.
4. Folkhälsomyndigheten. (2019). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/s/skolbarns-halsovanor-i-sverige-201718---grundrapport/> & Skolverket. (2018). Attityder till skolan 2018: Underlag till diagram. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2019/attityder-till-skolan-2018?id=4138> & Statens medieråd. (2019). Ungar och medier 2019. Hämtad från <https://www.statensmedierad.se/rapporter-och-analyser/material-rapporter-och-analyser/ungar--medier-2019>
5. FHM. (2021). Folkhälsodata: Skolbarns hälsovanor, nationella resultat. Hämtad från http://fohm-app.folkhalsomyndigheten.se/Folkhalsodata/pxweb/sv/C_HBSC/C_HBSC__Socrelationer__Mobbning/?rxid=0aace09c-17a0-4fe4-9040-3d2daf65ec09 & SCB. (2019). Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige - Statistisk lägesbild 2019. Statistiska centralbyrån.
6. Folkhälsomyndigheten. (2019). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18. Hämtad från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/s/skolbarns-halsovanor-i-sverige-201718---grundrapport/>
7. Statens medieråd (2017). Ungar och medier 2017. Hämtad från: <https://www.statensmedierad.se/download/18.1ecdaa0017633a0d6666d0e/1607589253270/Ungar%20och%20medier%202017.pdf> & Statens medieråd (2019). Ungar och medier 2019. Hämtad från: <https://www.statensmedierad.se/download/18.1ecdaa0017633a0d6666d0e/1607510806657/Ungar%20och%20medier%202019%20tillganglig-hetsanpassad.pdf>
8. WHO (2020). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Summary.
9. Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60–76. Hämtad från: <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>
10. Karolinska institutet (2021). Det vet vi om självmord bland unga. Hämtad från <https://ki.se/forskning/det-vet-vi-om-sjalvmord-bland-unga>.
11. Folkhälsomyndigheten (2021). Dödlighet i suicid (självmord). Hämtad från <https://www.folkhalsomyn-digheten.se/folkhalsorapportering-statistik/tolkad-rapportering/folkhalsans-utveckling/resultat/halsa/suicid-sjalvmord/>
12. Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60–76. <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>
13. Flygare, E. & Johansson, B. (2013). Långvarig utsatthet drabbar hårt i Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar. Skolverket 2013.
14. Thornberg, R. (2020). Det sociala livet i skolan: social-psykologiska perspektiv. 3. uppl. Stockholm: Liber
15. Collins & Paré, (2016); Collins, T. M., & Paré, M. (2016). A Child Rights-Based Approach to Anti-Violence Efforts in Schools. *The International Journal of Children's Rights*, 24(4), 764–802. Hämtad från: <https://doi.org/10.1163/15718182-02404005> & CRC. (2011). General comment No. 13 (2011): The right of the child to freedom from all forms of violence. UN Committee on the Rights of the Child (CRC). Hämtad från: <http://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html> & Evans, C. B. R., Smokowski, P. R., Rose, R. A., Mercado, M. C., & Marshall, K. J. (2018). Cumulative Bullying Experiences, Adolescent Behavioral and Mental Health, and Academic Achievement: An Integrative Model of Perpetration, Victimization, and Bystander Behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 27. Hämtad från: <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1078-4> & Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60–76. Hämtad från: <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60> & Ziemes, J. F., & Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2019). Children's Rights and Educational Psychology. *European Psychologist*, 24(2), 169–179. Hämtad från: <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a00037>

16. UNESCO. (2019). Behind the Numbers: Ending school violence and bullying. Hämtad från: <https://hivhealt-hclearinghouse.unesco.org/library/documents/behind-numbers-ending-school-violence-and-bullying>
17. Zych, I., Farrington, D.P., Llorent, V.J. et al. (2021). Childhood Risk and Protective Factors as Predictors of Adolescent Bullying Roles. *Int Journal of Bullying Prevention* 3, 138–146. Hämtad från: <https://doi.org/10.1007/s42380-020-00068-1>
18. Friendsrapporten 2019
19. Flygare, E., Hellfeldt, K. & Johansson, B (2017). Godkänd eller icke godkänd? En studie om hur erfarenheter av mobbning, skolk och socialt umgänge inverkar på elevers skolprestationer. Working Papers and Reports Social work 10. Örebro Universitet.
20. Bjereld, Y., Daneback, K. & Petzold, M. (2014). Differences in prevalence of bullying victimization between native and immigrant children in the Nordic countries: A parent reported serial cross-sectional study. *Child Care Health and Development*, volym 41, häfte 4.
&
European Union Agency for Fundamental Rights. Hämtad från: [Fra.europe.eu/sv/](http://fra.europe.eu/sv/)
&
Ungdomsstyrelsen (2010). Hon, hen han - En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/hon-hen-han.pdf/.
&
Folkhälsomyndigheten (2014), Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer - Resultat från nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a0255680a6684603a08af46bc8f323a9/utv-hals-an-bestamningsfaktorer-homo-bi-fina-2014.pdf/>.
&
Holmberg, K. (2009). Health complaints, bullying and predictors of attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) in 10-year-olds in a Swedish community. Uppsala Universitet, Uppsala.
&
Ungdomsstyrelsen (2012). Fokus 12 – om unga med funktionsnedsättning. Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning. Ungdomsstyrelsens skrifter 2012:3. https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/wwwfokus12version3.pdf/.
21. Bjereld, Y., Daneback, K. & Petzold, M. (2014). Differences in prevalence of bullying victimization between native and immigrant children in the Nordic countries: A parent reported serial cross-sectional study. *Child Care Health and Development*, volym 41, häfte 4.
22. European Union Agency for Fundamental Rights. Hämtad från: [Fra.europe.eu/sv/](http://fra.europe.eu/sv/).
&
Ungdomsstyrelsen (2010). Hon, hen han - En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/hon-hen-han.pdf/.
&
Folkhälsomyndigheten (2014), Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer - Resultat från nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a0255680a6684603a08af46bc8f323a9/utv-hals-an-bestamningsfaktorer-homo-bi-fina-2014.pdf/>.
&
Holmberg, K. (2009). Health complaints, bullying and predictors of attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) in 10-year-olds in a Swedish community. Uppsala Universitet, Uppsala.
&
Ungdomsstyrelsen (2012). Fokus 12 – om unga med funktionsnedsättning. Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning. Ungdomsstyrelsens skrifter 2012:3. Hämtad från: https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/wwwfokus12version3.pdf/.
23. RFSU (2010). Att arbeta med sexuella trakasserier i skolan. Hämtad från: <https://www.rfsu.se/globalassets/pdf/att-arbeta-med-sexuella-trakasserier-i-skolan.pdf>
24. Skolverket (2019). Hämtad från: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexuella-trakasserier---laget-pa-skolan#h-Normaliseringavkrankningar/>.
25. Essed, P. (1991). Understanding everyday racism: An interdisciplinary theory. Sage Publications, Inc.
26. Unesco (2018). School violence and bullying: Global status and trends, drivers and consequences. (p. 11)
27. Victoria State Government (2020). Education and training. Hämtad från: <https://www.education.vic.gov.au/about/programs/bullystoppers/Pages/racist-bullying.aspx>
28. Mulvey, Gönültaş, Hope, Hoffman, Cooper (2018): Understanding Experiences with Bullying and Bi-as-Based Bullying: What Matters and for Whom?
&
Gonneke, Stevensa, Boera, Titzmannb, Cosmaa, Walshc (2020): Immigration status and bullying victimization: Associations across national and school contexts.
&
Trent, Dooley, Dougé (2019): The Impact of Racism on Child and Adolescent Health.
&
Bjereld, Daneback, Petzold (2014): Differences in prevalence of bullying victimization between native and immigrant children in the Nordic countries: A parent reported serial cross-sectional study.
29. Länsstyrelsen (2019): Vit svart eller brun. Hämtad från: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.5e83a30f169d90292df17384/1556108150165/Rapport%202019-08%20Vit%20svart%20eller%20brun%20Handbok%20aktiva%20C3%A5tg%20C3%A4rder%20hudf%20C3%A4rg.pdf>
30. Plenty, S., & Jonsson, J. O. (2017). Social Exclusion among Peers: The Role of Immigrant Status and Classroom Immigrant Density. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(6), 1275–1288. Hämtad från: <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0564-5>
31. Verkuyten, M., & Thijs, J. (2002). Racist victimization among children in The Netherlands: the effect of ethnic group and school. *Ethnic and Racial Studies*, 25(2), 310–331. Hämtad från:

<https://doi.org/10.1080/01419870120109502>

33. Mendez, J. J., Bauman, S., Sulkowski, M. L., Davis, S., & Nixon, C. (2016). Racially-Focused Peer Victimization: Prevalence, Psychosocial Impacts, and the Influence of Coping Strategies. *Psychology of Violence*, 6(1), 103–111. Hämtad från: <https://doi.org/10.1037/a0038161>
34. Mendez, J. J., Bauman, S., Sulkowski, M. L., Davis, S., & Nixon, C. (2016). Racially-Focused Peer Victimization: Prevalence, Psychosocial Impacts, and the Influence of Coping Strategies. *Psychology of Violence*, 6(1), 103–111. Hämtad från: <https://doi.org/10.1037/a0038161>
35. Gillander Gådin, K. (2012) Sexual harassment of girls in elementary school - a concealed phenomenon within a heterosexual romantic discourse. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 27: 9.
36. Dahlqvist, H. Z., & Gådin, K. G. (2018). Online sexual victimization in youth: predictors and cross-sectional associations with depressive symptoms. *The European Journal of Public Health*, 8(6), 287 6. Hämtad från: <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky102>
37. Berndtsson, K. H., & Odenbring, Y. (2020). They don't even think about what the girl might think about it': students' views on sexting, gender inequalities and power relations in school. *Journal of Gender Studies*, 30(1), 1–11. Hämtad från: <https://doi.org/10.1080/09589236.2020.1825217>
38. Zetterström-Dahlqvist, H., Landstedt, E. & Gillander-Gådin, K. (2012). Depressive symptoms and the associations with individual, psychosocial and structural determinants among Swedish adolescents. *Health* 2012;4(10); 881-889
&
Gruber, J. & Fineran, S. (2015). Sexual Harassment, Bullying and School Outcomes for High School Girls and Boys. *Violence Against Women*, 22(1), 112-133.
39. SCB. (2019). Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige - Statistisk lägesbild 2019. Statistiska centralbyrån.
40. Thornberg, R. (2020). Det sociala livet i skolan: socialpsykologiska perspektiv. 3. uppl. Stockholm: Liber
41. Statens medieråd (2019). Ungar och medier. Hämtad från: Hämtad från <https://www.statensmedierad.se/rapporter-och-analyser/material-rapporter-och-analyser/ungar--medier-2019>
42. Statens medieråd (2020). Unga, medier och psykisk ohälsa. Hämtad från: <https://www.statensmedierad.se/rapporter-och-analyser/material-rapporter-och-analyser/unga-medier-och-psykisk-ohalsa>
43. Statens medieråd (2020). Utsatt på internet – en internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga. Hämtad från: https://www.statensmedierad.se/download/18.21ba1a94177d7e-f7e192fbb/1614952949604/Utsatt%20p%C3%A5%20internet_TILLG%C3%84NGLIGHETSANPAS-SAD_210202.pdf
44. Hinduja, S. & W. Patchin, J. (2018): Connecting Adolescent Suicide to the Severity of Bullying and Cyberbullying. *Journal of School Violence*, DOI:10.1080/15388220.2018.1492417
45. Statens medieråd (2020). Utsatt på internet – en internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga. Hämtad från: https://www.statensmedierad.se/download/18.21ba1a94177d7e-f7e192fbb/1614952949604/Utsatt%20p%C3%A5%20internet_TILLG%C3%84NGLIGHETSANPAS-SAD_210202.pdf
46. Friends (2021). Hämtad från: <https://friends.se/en/mobbning-och-krankningar-under-covid-19/>
47. Patchin, J. W. (2020). Helping Families Manage Increased Screen Time During a Global Pandemic. Cyberbullying Research Center. Hämtad från: <https://cyberbullying.org/helping-families-manage-increased-screen-time>
48. Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention, Prevention Institute (2014). Connecting the dots – an overview of the links among multiple forms of violence. Hämtad från: https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/connecting_the_dots-a.pdf
49. Polisen (2020). Hämtad från: <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/2020/maj/risken-att-utsattas-gromning-okar/>
&
Ecpat (2020). "I början vart det lite läskigt men nu är det vardag" - En rapport om yngre barn och egenproducerat material. Hämtad från: https://www.ecpat.se/uploads/ECPAT_HotlineRapport_2020.pdf
50. Committee on the Rights of the Child General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment. Hämtad från: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/GCChildrens-RightsRelationDigitalEnvironment.aspx>
51. Friends nätrapport (2019). Hämtad från: <https://friends.se/en/natrapport-2019/>
52. Rigby, K. (2002). A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary schools in Australia.
&
National Crime Prevention Centre in Canada, 2012, Bullying prevention in schools: Executive summary.
&
Skolverket (2011). Utvärdering av metoder mot mobbning.
&
Brottsförebyggande rådet (2012). Att förebygga brott och problemorienterat beteenden i skolan. Idéskrift nr 19.
&
National Crime Prevention Centre in Canada (2008). Bullying prevention: Nature and extent of bullying in Canada,
&
Thompson F. & K. Smith, P. (2010). The use and effectiveness of Anti-Bullying strategies in schools. A report to the Department for Education from Goldsmiths, University of London.
&
Espelage & Napolitano et. al (2010). What Can Be Done About School Bullying. Linking research to educational practice.
53. Rigby, K. (2002). A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary schools in Australia.
&
Brottsförebyggande rådet (2009). Effekter av anti-mobbningsprogram, Skolverket, 2011,

- Utvärdering av metoder mot mobbning.
&
Ahlström, B. (2009). Bullying and social objectives. A study of prerequisites for success in Swedish schools.
&
Skolverket (2009). Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Rapport 326.
&
Skolinspektionen (2010). Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling. Kvalitetsgranskning 2010:1.
54. Skolinspektionen (2010). Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling. Kvalitetsgranskning 2010:1.
&
Skolverket (2011). Utvärdering av metoder mot mobbning
&
Thompson F & K. Smith, P. (2010). The Use and Effectiveness of Anti-Bullying Strategies in Schools. A Report to the & Department for Education. Goldsmiths, University of London: London.
&
Ttofi, M. & Farrington, D. (2009) School-based programs to reduce bullying and victimization. The Campbell Collaboration Crime and Justice Group.
&
National Crime Prevention Centre in Canada (2008). Bullying prevention: Nature and extent of bullying in Canada. Public safety Canada. Government of Canada.
55. National Crime Prevention Centre in Canada (2008). Bullying prevention: Nature and extent of bullying in Canada,
&
Brottsförebyggande rådet (2009). Effekter av anti-mobbningsprogram. Vad säger forskningen? Brottsförebyggande rådet: Stockholm.
&
Ttofi, M. & Farrington, D. (2009). School-based programs to reduce bullying,
&
Vreeman, R. & Carrol, A. (2007). A systematic review of school-based intervention to prevent bullying.
&
- Ahlström, B., Höög, J. & Johansson, O. (red.) (2011). Struktur, kultur, ledarskap. Förutsättningar för framgångsrika skolor.
56. Skolverket (2011). Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 353. Skolverket: Stockholm.
&
Brottsförebyggande rådet (2009). Effekter av anti-mobbningsprogram. Vad säger forskningen? Brottsförebyggande rådet: Stockholm.
&
Ahlström, B. (2009). Bullying and social objectives A study of prerequisites for success in Swedish schools. Umeå universitet: Umeå.
&
National Crime Prevention Centre in Canada (2008). Bullying prevention: Nature and extent of bullying in Canada. Public safety Canada. Government of Canada.
&
Thompson, F. & K. Smith, P. (2010). The Use and Effectiveness of Anti-Bullying Strategies in Schools. A Report to the Department for Education. Goldsmiths, University of London: London.
&
Cowie, H. (2011). Peer Support as an Intervention to counteract School Bullying
57. Rajaleid, K., Brolin Låftman, S., Modin, B. (2020). School-Contextual Paths to Student Bullying Behaviour: Teachers Under Time Pressure are Less Likely to Intervene and the Students Know It! Hämtad från: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00313831.2020.1761446>
58. Skolverket (2003). Olikas lika värde.
59. Ahlström, B., Höög, J. & Johansson, O. (red.) (2011). Struktur, kultur, ledarskap. Förutsättningar för framgångsrika skolor.
60. Ahlström, B., Höög, J. & Johansson, O. (red.) (2011). Struktur, kultur, ledarskap. Förutsättningar för framgångsrika skolor.
&
Ahlström, B. (2009). Bullying and social objectives. A study of prerequisites for success in Swedish schools.
61. Ahlström, B. (2009). Bullying and social objectives. A study of prerequisites for success in Swedish schools.

Friends huvudpartners

Friendsrapporten har publicerats sedan 2012 för att sprida kunskap om förekomsten av mobbning och kränkningar i svensk skola. Rapporten är baserad på Friends enkäter och förmedlar barns egna röster. Friends är den organisation som ger vuxna forskningsbaserade verktyg, för att förhindra mobbning bland barn och unga. Vårt arbete finansieras främst av stöd från företag och privatpersoner som vill se en värld där inget barn utsätts för mobbning.

www.friends.se

info@friends.se

Facebook: StiftelsenFriends

Instagram: stiftelsenfriends

Linkedin: Stiftelsen Friends